SOENDANEESCHE BRIEVEN,

DOOR

S. COOLSMA.

De Soendaneesche taal is tot dusverre zeer stiefmoederlijk behandeld. Terwijl aan hare zuster, de Javaansche taal, de eer te beurt viel dat tal van geleerden hunne opmerkzaamheid aan haar wijdden, werd van *haar* nauwlijks notitie genomen. Men sprak en spreekt veelal nog van Javanen, alsof er op hetzelfde eiland door dezen bewoond geen vier millioen Soendaneezen worden gevonden, en hield en houdt vaak nog het Javaansch voor *de* taal van Java, terwijl in werkelijkheid tusschen de taal der vier millioen Soendaneezen en de taal der Javanen in onzen tijd een verschil bestaat dat zeker niet minder groot is dan het onderscheid tusschen Hollandsch en Hoogduitsch.

Eerst in den jongsten tijd mag het Soendaneesch eenige meerdere belangstelling ondervinden. De beoefening dezer taal werd echter en wordt nog voortdurend zeer belemmerd door gebrek aan geschriften. De woordenschat, die tot heden in ons bezit kwam, moest meerendeels uit den mond des volks worden opgezameld. De hedendaagsche literatuur is, op een zeer enkele uitzondering na, van jonge dagteekening; slechts zeer weinige geschriften dragen een ouder jaartal dan 1860. Gedurende een twaalfjarig verblijf in de Soendalanden was het mij niet mogelijk meer dan een zeventigtal nummers te verzamelen, en onder deze is een getal van ongeveer dertig boekjes, die op aansporing der Ned. Ind. Regeering zijn vervaardigd en door haar zijn uitgegeven. De waarde, zoowel der handschriften als der gedrukte boekjes, is wat het grootste gedeelte aangaat, zeer gering. De eersten bevatten in den regel een geheele of gedeeltelijke — vaak slordig bewerkte — vertaling van een Javaansch, Maleisch of Arabisch geschrift, en de laatsten,

hoewel meer oorspronkelijk, laten toch ook vaak veel te wenschen over.

Voor de beoefening der taal is de uitgave van oorspronkelijke, althans van goed bewerkte, stukken zeer gewenscht. Om van mijne zijde een bijdrage te leveren, bied ik hierbij den beoefenaren van het Soendaneesch een vijftig stuks brieven aan. Het Gouvernement gaf reeds twee brievenboeken uit, maar de inhoud van beiden bestaat uit dienstbrieven, en stukken expresselijk voor de pers gereed gemaakt. De brieven, die ik hieronder laat volgen, zijn geen van allen oorspronkelijk geschreven om gedrukt te worden. Behalve X en XI zijn het brieven van particulieren, door mij verzameld te Tjiandjoer, Buitenzorg en Soemëdang. Het was niet noodig er veranderingen in te brengen; ik geef ze dus gelijk ik ze vond.

De boven- en onderschriften der brieven prijken doorgaans met Javaansche bewoordingen; overblijfsel uit een tijd toen de Javaansche invloed in de Soendalanden overheerschend was. Bij de vertaling had ik meer op den zin dan op de letter het oog. De brieven onder n°. IV—VII zijn van een vrouw, en zeer moeilijk te vertalen, zoodat ik niet beweren wil overal het juiste getroffen te hebben. De brieven onder n°. XXVII en XXVIII zijn scheidbrieven.

Ik vertrouw dat de woorden allen gevonden kunnen worden in Geerdink's Woordenboek. Enkelen zal men opgehelderd vinden in de Aanteekeningen. Van verdere verklaring heb ik mij onthouden, daar de beteekenis der woorden toch in de vertaling is opgegeven. Bestaat daartoe gelegenheid, dan zal ik deze brieven gaarne door andere belangrijke stukken doen volgen.

ROTTERDAM.

SOENDANEESCHE BRIEVEN.

I.

Sĕrat kahatoeran linggih pandjĕnĕngan kang raji raden N., ingkang awontĕn Paboewaran.

Hawijosing sĕrat. Poen akang ngawartoskeun pĕrkawis di tanah Batawi, karameanana geus kalangkoeng pisan. Noe kapĕndak koe poen akang, gĕdongna di Gambir aja 45 gĕdong, hidji gĕdong garedja Walanda ngaranna. Doewa pĕrkara di Pasar Baroe gĕdongna aja 57, hidji garedja Roem, didjaga koe sĕrdadoe Prasman. Di Pasar Baroe hilir hidji garedja kĕtjil, tĕmpat koempoelan njonja djeung njai djeung oerang Soenda-soenda djeung toewan-toewan, djadi hidji bae; ari di djĕrona nja kalangkoeng-langkoeng aloesna, aja tĕmpat mimbar, ari njanji dibarĕngan djeung moesikan, moetoeh bae koe ragab, sarĕng barĕng pisan djeung noe njanji, djeung ngeunahna kalangkoeng-langkoeng. Ari noe ngawoeroek kangdjĕng toewan Wes, basana Malajoe bae. Ari kabehna garedja noe kapĕndak koe diri akang aja opat garedja. Tapi ari noe sahidji deui mah poen akang hanteu wĕroeh, sabab hanteu atjan asoep. Ari noe doewa mah toewan-toewan gĕgĕden bae noe ngareungeukeun teh, tapi saban-saban poĕ Minggoe bae nja koempoelan. Poen akang moenggah meunang pĕrsen doewa kitab ti kangdjĕng toewan Padri, moetoeh koe bageur pisan. Poen akang ari dijoek dina korsi, teu meunang djaoeh djeung kangdjĕng toewan Mahilis, mariksakeun pĕrlampah koempoelan di Tjiandjoer, koemaha pĕtana. Ari didjawab koe poen akang, ari noe ngawoeroek kangdjĕng toewan Albrĕs, basana soenda bae, soepaja djadi gantjang ngahartina anoe ngadangoe. Djeung sabaraha oerang noe aja keur koempoelan poĕ Minggoe. Ari diwangsoel koe poen akang aja tiloe poeloeh djalma oetawi doewa poeloeh djalma. Kitoe pĕrdjawaban poen akang. Ari saor kangdjĕng toewan Padri soekoer pisan.

Sakitoe kaweroeh poen akang di Batawi. Sarëng poen akang agoeng-agoeng palamarta ka salira kangdjëng raji, poen akang pangmasihkeun ijeu soerat ka atjeuk, koe si Otok bae piwarang bawa. Tapi agoeng-agoeng akang teh. Kalijan malih akang teu aja pisan kikintoen poen akang teh, doeakeun boe kaoelanoen.

Baktos poen akang,

W.

Brief, aangeboden aan den heer mijn jongeren broeder N., wonende te Paboewaran (in Tjiandjoer).

Begin van den brief. Ik deel u mede de zaken in het land Batavia, waar het zeer levendig is. Volgens mijne bevinding zijn er op het Koningsplein 45 heerenhuizen, en een gebouw dat de kerk der Hollanders heet. Ten tweeden, op Pasar Baroe zijn 57 heerenhuizen, en een Roomsche kerk, waar Fransche soldaten de wacht houden. Op het benedengedeelte van Pasar Baroe is een kleine kerk, vergaderplaats voor Hollandsche dames, huishoudsters, Soendaneezen en heeren, die ééne vergadering vormen. Van binnen is het er zeer fraai, en er staat een preekstoel. Het gezang wordt begeleid door muziek, bijzonder eenstemmig, en gelijk gaande met de zangers, en buitengewoon aangenaam (te hooren). Die daar predikt is de heer Weiss, doch alles in het Maleisch. De kerken die ik vond zijn te zamen vier in getal. Maar een er van ken ik nog niet, want ik ben er nog niet in geweest. In twee komen alleen voorname heeren luisteren, maar men vergadert daar alleen op Zondag. Ik heb een geschenk gekregen, bestaande in twee boeken, van den heer Zendeling, die zeer goedhartig is. Ik zit er op een stoel, en mag niet ver af zijn van den heer Michaëlis, die mij ondervroeg naar de vergaderingen te Tjiandjoer, hoe het daarmede gaat.

Ik antwoordde hem dat de Heer Albers daar predikt, maar in het Soendaneesch, opdat zij die hooren het spoedig (gemakkelijk) zouden kunnen verstaan. En hoeveel menschen er op Zondag in de vergadering bijeenkomen? Ik antwoordde dat er dertig of twintig personen kwamen. Zoo luidde mijn antwoord. De Zendeling zeide: dat doet mij genoegen. Dat is het wat ik van Batavia weet. En dan verzoek ik u ten eerste om een gunst, bezorg voor mij dezen (inliggenden) brief aan mijne vrouw (ten opzichte van den geadresseerde is deze oudere zuster),

laat Otok hem maar brengen. Maar ik verzoek u dat dringend. Voorts, ik heb niets om te kunnen verzenden, bid maar voor mij.

Met de betuiging mijner onderdanigheid,
(1 Maart 1866.) W.

II.

Kang raji nji O., Njalindoeng di Tjiandjoer.

Akang mopojankeun karamean di Batawi, geus asa ngimpi bae. Gëdong-gëdong di Gambir geus paäloes-aloes bae. Kitoe deui gëdong di Kota. Anoe panglobana gëdong Walanda, bariboe-riboe; Tjina nja kitoe keneh. Geus teu aja bilanganana. Ari aloen-aloen noe panggëdena di Gambir, kira sapoeloeh aloen-aloeuneun Tjiandjoer dihidjikeun, kitoe gëdena aloen-aloen Gambir. Ari di sisina gëdong Djendral-djendral djeung gëdong kangdjëng Toewan bësar, gëdong toewan Rësiden, pada aloes kabeh gëdongna, teu aja noe goreng. Kitoe deui pasarna. Hidji Pasar Sënen, doewa Pasar Tanabang, tiloe Pasar Gëlap, opat Pasar Baroe, lima di Gambir, gënëp di Kota. Ari ti peuting akang teu meunang heës koe gandeng, koe sora kareta djeung sora marijëm; geus tjara goegoer bae. Pikir akang beuki nalangsa bae, ingët ka pamadjikan djeung ka anak. Kitoe sababna malëm Sënen poegoeh akang datang ka tjeurik; ngimpi papanggih djeung njai, rarasaan hanteu djaoeh djeung pamadjikan, ari ingët hanteu aja. Kitoe poerwana akang nalangsa bae. Pikir akang di Batawi, ari pamadjikan boa teuing hanteu ingët pikirna ka salaki. Ari lalampahan kahakanan moetoeh bae koe marahal pisan; wantoe-wantoe akang anoe gëmboel, hanteu seubeuh koe saeutik; tatapi hanteu soesah pisan akang teh, dipaparin balandja saban-saban poë koe kangdjëng toewan; kalankoeng pisan njaähna, doewa tiloe poë mariksa bisi kakirangan balandja. Sakitoe kanjaähna ka diri poen akang, mana akang ajeuna geus teu aja pisan kasoelah. Han (1) kang raji bae masing prihatin, oelah ngalantjong hanteu poegoeh noe disëdja, atawa ngomongkeun lalaki sedjen; poma oelah pisan kitoe pëtana. Karana ari noe lëmboet mah njaho kana hade kana goreng, teu beunang dibobodo, doraka tangtoe kapanggih, hanteu koedoe di aherët, di doenja ge kapanggih. Ari akang teja sapisah djeung pamadjikan hanteu ngeunah njatoe, nginoem deui, sijeun pamadjikan gëring atawa

koemaha bae. Kitoe pamikir akang mah, doeka ari pamadjikan mah ditinggalkeun boa teuing hauteu ingët ka salaki. Eh njai, oerang silih-doeakeun bae, masing disalamëtkeun koe Goesti noe kawasa. Djeung bareto akang njoeratan, geus katampa atawa koemaha? Poma poelang soerat, gantjang-gantjang ka-kantorkeun bae, menta toeloeng ka raden S., poerah panglëbëtkeun ka poskantor di Tjiandjoer, mangke dipoelang deui koe akang. Djeung soegan meunang rëdjeki, meureun dikirimman. Sakitoe pakeling akang. Sono akang toengtoeng penah bae.

W.

*Aan mijne jongere zuster (mijne vrouw) juffrouw O.,
Njalindoeng te Tjiandjoer.*

Ik doe u mededeeling over de levendigheid te Batavia, het is mij of ik droom. De heerenhuizen op het Koningsplein wed-ijveren met elkaar in schoonheid. Zoo ook de heerenhuizen in de stad. De meesten zijn huizen van Hollanders, zij zijn duizenden; die van de Chineezen evenzoo. Ze zijn ontelbaar. De grootste aloen-aloen is het Koningsplein, ik denk zoo groot als tien aloen-aloen van Tjiandjoer aaneengevoegd, zóó groot is het Koningsplein. Ter zijde daarvan zijn de woonhuizen der Generaals en het paleis van den Gouverneur-generaal, met de woning van den Resident; al die huizen zijn fraai, er is niet een leelijk.

Zoo ook de pasar's (markten). Ten eersten heeft men Pasar Sënen, ten tweeden Pasar Tanabang, ten derden Pasar Gëlap, ten vierden Pasar Baroe, ten vijfden op het Koningsplein, ten zesden in de stad. Des nachts kan ik niet slapen van het rumoer, het geraas van wagens en het bulderen der kanonnen, 't is of het dondert. Mijn gemoed wordt te meer aangedaan als ik aan vrouw en kinderen denk. Zoo kwam het dat ik in den nacht van Zondag op Maandag zelfs moest weenen; ik droomde dat ik u ontmoette, 't kwam mij voor dat ik niet ver was van mijne vrouw, maar toen ik tot mij zelven kwam waart gij er niet. Zoo kwam het dat ik treurig werd. Ik dacht, ik ben te Batavia, en mijne vrouw denkt wellicht niet aan haren man. Wat de zaak van het voedsel betreft, alles is hier erg duur; en ik ben nog al gulzig, zoodat ik van een beetje niet verza- digd raak; maar ik heb volstrekt geen zorgen, elken dag geeft mijnheer mij geld om het noodige te koopen; hij houdt veel

van mij en vraagt mij om de twee of drie dagen, ik mocht eens geld tekort komen. Zooveel houdt hij van mij, weshalve ik nu volstrekt geen zorgen heb. Alleen moet gij er u over bekommeren, dat gij niet zonder bepaald doel uitgaat, of over andere mannen spreekt; doe toch zulke dingen niet. Want die een geest is (dus God) weet het goede en het kwade; men kan hem niet bedriegen; de zonde wordt door hem gevonden, en dat behoeft niet eerst in de eeuwigheid, reeds in de wereld wordt zij gevonden. Wat mij aangaat, sedert ik gescheiden ben van mijne vrouw eet noch drink ik smakelijk, uit vrees dat mijne vrouw ziek mocht zijn of er iets anders aan mocht schelen. Zóó denk ik; ik weet niet, mijne vrouw, nadat ik haar heb verlaten, denkt wellicht niet aan haar man. Ach vrouw, laat ons voor elkander bidden, dat wij bewaard worden door den Heer die machtig is. Ik schreef u onlangs, hebt gij (den brief) ontvangen of hoe is het? Zend mij een brief terug, maak dat hij spoedig op het postkantoor komt, verzoek raden S. maar om hulp, om hem op het postkantoor te Tjiandjoer te bezorgen, dan zal ik hem beantwoorden. En misschien bekom ik levensonderhoud, dan zal ik u zenden. Zoo is mijn vermaning. Mijn verlangen naar u is op de punt van de pen.

(21 Febr. 66.)

W.

III.

Kang raji nji O., di Njalindoeng.

Bo-bo naha, akang geus lima kali njoeratan, hanteu aja pamoelangna; koe naon sababna, geus teu eling bae atawa koe naon ka diri akang teh? Eh Allah, behna mah kijeku rasana; ari noe ngoembara pinoeh koe nalangsa bae; diri akang teh gëring oge hanteu aja noe ngoebaran. Kitoe sababna akang teh saban-saban poë han hoeleung-hoeleung bae. Hanteu aja kasoekaän lijan ti djoeragan maneh, anoe asih ka diri akang; bangët ngawoelakeunana, tina kakoerangan dioeroes kabeh, malah dina meuting oge diriksa kabina-bina. Tah kitoe pamikir akang. Ari pimoelangeunana kanjaäh teh anging Goesti Allah noe maha soetji, tina kahemananana kangdjëng toewan ka diri akang. Dangët mangsa ajeuna koe kang raji montong dianggo soesah, atawa dianggo mélang, karana akang teh dipeupeudjeuh-keun (2) pisan kana kasoekaän akang; malah ditjandak ka Kota

dina kareta, ningali karameanana di Kota. Teu aja deui. Kalijan malih poen akang pimoelangeun teh ngantos njonja keneh bae, masih di laoet keur balajar. Ajeuna hanteu dikirimman koe akang, bisi hanteu datang. Kitoe poerwana hanteu ngirimman.

Pandoea poen akang,
W.

Als boven.

Hoe zit dat, ik heb u reeds vijf maal geschreven, en krijg geen antwoord, wat is daarvan de reden, denkt gij niet meer aan mij, of hoe heb ik het met u (vrij vertaald)? Ach God, het schijnt dat zij zoo denkt; en hij die op reis is, is vol van hartzeer; ik zelf echter, krank zijnde, heb niemand om mij geneesmiddelen te geven. Zoo komt het dat ik elken dag niets doe dan zwijgend neer te zitten. Ik heb geen genot behalve van mijnheer, die mij lief heeft; nauwlettend zorgt hij voor mij, door in al mijne behoeften te voorzien, zelfs ook voor mijn nachtverblijf draagt hij de grootste zorg. Zie, zoo denk ik er over. Die liefde vergelden kan alleen de Heer die zeer heilig is, om de (grootte) toegenegenheid van mijnheer voor mij. Gij behoeft u over mij niet bekommerd te maken, of bezorgd over mij te zijn, want mij wordt in alles naar mijn behagen geschonken, zelfs heeft (mijnheer) mij in een wagen medegenomen naar de stad, om de levendigheid aldaar te zien. Anders heb ik niet (te zeggen). En voorts wat mijn terugkomst betreft, we wachten nog steeds op mevrouw, die nog op zee is. Ik zend u maar niets, het mocht eens niet terecht komen. Dat is de reden waarom ik u niets zend.

Maart 1866.

Met mijne heilbede,
W.

IV.

*Sĕrat moegi kasanggakeun ka salira kang raka, akang W.,
kang apilĕnggah ing Batawi.*

Noen simkoering awon teu naros (3) ka salira akang, koe tina geus kalangkoeng-langkoeng njanggakeun sĕrat geus doewa tiloe kali, eta koering teu ngaharti. Ari sĕrat ti akang katampi koe koering, ari sĕrat ti koering teu katampi koe akang. Noen,

kapan saban-saban aja sĕrat ti akang pada-harita ge dipoelang;
 teu kaharti katjida; naha sabab kaboejanggaĕn akang bae eta
 mah? Ari koering teja keur ngolejang ngoelangkoeb pisan (4),
 tina kakara ditiĕlar koe akang, sakijeu lilana. Bo-bo naha akang
 mana apijora teuing kana soerat ti koering teh! Abong kena
 rame di Batawi teh geus kalis bae! Koering mah sakitoe goe-
 noeng Gĕde noenggiringna, gĕde keneh hate koering ka akang.
 Eh naha, ari akang mah ka koering teh geus teu eling pisan?
 Tajohna sakitoe. Aja piwoeroek ti akang oelah njaba; ti barang
 bral angkat akang han tjimata noe poegoeh mah; sakitoe
 bawaning sono ka akang. Han sĕrat ti akang ti beurang ti
 peuting noe dibabawa teh ka waroeng ka imah; bawaning koe
 hajang pasondong djeung akang, moenggah geus asa dina mata
 bae. Eh akang, koemaha koering aja geus hajang gok bae!
 Eh ari ingĕt ka akang ti peuting moenggoeh ti beurang han
 sĕratna bae noe ditendjoan teh. Eh oelah kabina-bina teuing ka
 koering teh, moenggah geus asa gok beh bae. Kahajang koering
 dimanah piatoer koering teh, sakijeu nja ingĕt ka akang,
 beurang-peuting djadi hate bae. Ari koering mah ka akang
 datang ka ngoetjapkeun soebhana Allah (5)! akang mah tajohna
 geus kalis. Boelan mana nja pitĕpangeun djeung akang teh?
 Oelah dikijeukeun teuing. Hate koering teh han tingsereset
 bae sapopoĕ, teu aja pisan pohona. Eh akang, dikoemahakeun
 koering teh, da akang mah apijora bae ka koering teh! Eh
 geuwat geura moelih, oelah kadjongdjongan teuing; beurang-
 peuting dibantoe nĕnĕda ka Jang Agoeng masing salamĕt, masing
 loeloes sarĕng kangdjĕng toewan, adjĕngan njonja masing tereh
 enggal soemping, geura tĕpang djeung kangdjĕng toewan, masing
 aloes angin lajar. Djeung akang moedoe prihatin, oelah kadjong-
 djongan teuing; bantoe-bantoe nja nĕnĕda ka Goesti noe maha
 soetji, sabab njonja keur di laoet, tunwande loba kasoelah,
 moenggoehing noe lajar kitoe. Kalijan malih koe sabab hajang
 papanggih djeung akang han tjimata anoe poegoeh. Ari akang
 mah di tĕmpat rame, meureun aja sisilihna; da hate koering
 mah adjabon disilihan koe djalma, dina wiwilanganana koe
 domba tandoek ĕmas, hajam djangdjang moetijara oge hamo
 daekeun poho. Geus teu aja wiwilanganana, beurang peuting
 matak njĕri bawaning hajang pasondong. Eh akang, tobat
 teuing koering mah; tjing atoeh noen akang, geuwat-geuwat
 djoeragan; bo-bo naha aja geus hajang gok bae? Dikoemahakeun
 koering teh, hate teu aja repehna. Ari lilir tĕngah peuting

koering hoedang; iraha akang pisoempingeunana? ngadjëlëngoet koering hareupeun damar, ingët ka akang. Ari akang teja dibantoe pisan koe koering teh, masing salamët, masing loeloes; nadjan aja lahir, teu aja lahir, koering ngabantoe nënëda pisan beurang kalajan wëngi. Eh akang teh, geus teu eling pisan ka koering teh? Gësoet-gësoet atoech geura moelih, dianos pisan koe koering akang, koe geus sono ka akang teh. Karah rek lami pisah djeung koering? Kitoe deui keur dianos pisan koernija akang teh; tjing atoech soegan aja kaëlingan ka diri koering sarëng pinarëng kagoengan; koering teh geus ëlat pisan. Eh, ari beh sërät ti akang moenggah geus djiga noe kagoengan sërät bae. Geuwat, koering geus sono pisan, akang! Koemaha ari manah akang? Boa teuing akang mah teu elingeun (6), aja geus hajang tēpang djeung akang teh. Aja pilahir akang moedoe poewasa Sënen Këmis; eta moegi aja pitoeloeng Jang Agoeng sarëng bërkah akang, hajang oelah datang ka pëgat sapiwoeroekna, hajang moegi kalampahkeun. Bo-bo akang, koering teh aja geus ëlat pisan balandja; koe tina palangan gëring panas, noe matak ëlat teu gadoeh balandja. Samalah nji A. ge di Njalindoeng, geus doewa kali ngendongna, koe sabab koering gëring, hanatapi sadangët mangsa ajeuna mah aja pitoeloeng tjageur noen, han kari landjoengna bae. Moegi aja paparin noen.

Kang raji, di Njalindoeng.

Brief, die moge geworden aan mijn geëerden ouderen broeder (mijn man), broeder W., verblijf houdende te Batavia.

Ik mag niet nalaten u te vragen, aangezien ik u reeds dikwijls een brief toezond, reeds twee of drie maal, ik begrijp dat niet. Uwe brieven heb ik ontvangen, maar mijne brieven hebt gij niet ontvangen. Immers, telkens als er een brief van u kwam, heb ik dien terstond beantwoord; ik begrijp dat volstrekt niet; is het soms dat gij dat zoo maar schrijft? Wat mij aangaat, ik doe niets dan rusteloos om te zweven, daar 't voor het eerst is dat ik zoo lang door u verlaten ben. Wat beteekent het toch dat gij volstrekt geen notitie van mijn brieven neemt! Door dat het zoo levendig (vroolijk) te Batavia is hebt gij mij vergeten! Ik daarentegen: de berg Gëde steekt zoo hoog boven alle bergen uit, maar grooter is nog mijne genegenheid jegens u. Ach, denkt gij dan in 't geheel niet meer aan mij? Het

schijnt zoo. Gij hebt mij vermaand niet uit te gaan; van dat gij vertrokken zijt, kan ik alleen weenen, en dat wel omdat ik zoo naar u verlang. Uwe brieven draag ik steeds bij mij over dag en bij nacht, naar de waroeng (winkel) en naar huis; door mijn sterke verlangen om u te ontmoeten, is het mij zelfs of ik u in het oog heb. Ach (lieve) man, hoe moet ik het maken, daar ik slechts wensch u te ontmoeten! Ach, als ik aan u denk bij nacht of ook bij dag, dan zie ik slechts uwe brieven aan. Ach, maak het toch niet te slim met mij, daar 't mij is alsof ik u vóór mij heb. Ik wensch dat gij acht zult slaan op mijne woorden, dat ik dus aan u denk, en ik dag en nacht met u bezig ben. Ik kwam er zelfs toe ten uwen aanzien te zeggen: soebhana Allah! 't schijnt dat mijn man mij vergeten heeft. In welke maand zal ik u ontmoeten? Maak het toch zoo niet te erg met mij. Mijn hart is den ganschen dag hevig ontdaan, en vergeet u geen oogenblik. Ach (lieve) man, wat hebt gij toch met mij voor, daar gij niets doet dan mij veronachtzamen! Ach, kom toch met den meesten spoed naar huis, en maak het toch niet te lang; dag en nacht help ik u bidden tot den grooten God, dat het u wel ga, dat gij op een goeden voet b'ijft met mijnheer, dat mevrouw maar zeer spoedig moge aankomen, en mijnheer moge ontmoeten, en de wind goed moge zijn voor de vaart. En gij moet er ernstig op bedacht zijn, niet onbedachtzaam voort te gaan; help bidden tot den Heer die zeer heilig is, want mevrouw is op zee, zeker heeft zij veel moeilijkheden, want dat is zoo met hen die op een schip zijn. En verder, omdat ik zoo verlang u te ontmoeten, heb ik alleen tranen. Gij daarentegen zijt in de plaats der vroolijkheid, en hebt zeker reeds een plaatsvervangster voor mij; daar toch mijn hart, — laat staan een mensch voor u in plaats te willen hebben, zelfs wanneer ik voor u in plaats kon krijgen een schaap met gouden horeus, een hen met vleugelen van paarden, — u niet zou willen vergeten. Er is geen woord voor, dag en nacht heb ik er pijn van, omdat ik u verlang te ontmoeten. Ach (lieve) man, ik vraag u om vergiffenis; wel aan toch (lieve) man, kom toch spoedig, heer; hoe is het, verlangt gij reeds naar mij? Wat gebeurt er toch met mij, mijn hart heeft geen stilte. Word ik om middernacht wakker, dan sta ik op, (en zeg.) wanneer zal mijn man komen? dan zit ik in smart neer bij het licht, en denk aan u. Zeker ik help u (bidden), dat het u welga, en dat gij voorspoedig moogt zijn;

als gij van u laat hooren, en ook als gij niet van u laat hooren, ik sta u toch bij met gebed dag en nacht. Ach (lieve) man, denkt gij dan in 't geheel niet meer aan mij? Haast u en kom spoedig naar huis, ik wacht op u, (lieve) man, daar ik zoo naar u verlang. Wilt gij dan lang van mij gescheiden zijn? En verder wacht ik zeer op eene gave; welaan toch, misschien denkt gij aan mij en hebt iets voor mij; ik heb niets meer.

Ach, als er een brief van u komt, dan is het mij zelfs als ware het de eigenaar (schrijver) des briefs. Haast u, ik verlang u te ontmoeten, (lieve) man! Hoe is uwe gedachte? Wellicht denkt gij er niet aan dat ik naar u verlang. Gij hebt gezegd dat ik moet vasten Maandags en Donderdags; moge mij daartoe geschonken worden hulp van den grooten God en zegen van u, opdat uwe vermaning niet gebroken worde (onvervuld blijve), en ik haar moge volbrengen. Hoe is het, (lieve) man, mijn huishoudgeld is geheel op; daar ik ongesteld ben geweest door heete koorts, is mijn huishoudgeld opgeraakt. Daarenboven is juffrouw A. ook te Njalindoeng (bij mij), zij logeert voor de tweede maal bij mij, omdat ik ziek ben, maar op dit oogenblik is er hulp (van God), en ben ik beter, alleen ben ik nog duizelig. Zend mij toch wat.

Uwe jongere zuster (vrouw) te Njalindoeng.

Maart 1866.

V.

Sĕrat moegi kasanggakeun ka adjĕngan kang raka, keur linggih di Batawi, kampoeng Gambir atawa kampoeng Padjambon.

Eh naha, ari akang bĕt ka koering teh kabina-bina teuing! Geus poegoeh keur di Tjiandjoer ngan ngala hate bae. Ari kahajang koering oelah ngala hate teuing ka koering teh. Sakitoe soerat saban-saban aja soerat ti akang koe koering dipoelang. Ari tjek noe disoeratan mah hanteu katampi bae. Meureun ari kitoe mah, moestahil teuing datang ka mĕdĕng mah, soerat ti koering euweuh datangna. Ari ĕnja mah arek ujaĕh ka anak-rabi, da kaoeninga, meureun karaos di Tjiandjoer teh. Siga naon ngalĕlĕmoe bae? Behna mah ka noe batan kijeu. Pilangbara aja behna kamĕlang teh tjara deungeun-deungeun. Rasa koering mah han dikijeu bae saemoer-oemoer. Sakijeu nja noeroet ka

salaki koering mah, ti barang angkat akang hanteu aja kalijaran; nadjan aja sérat pangwoeroek akang, teu aja pangwoeroek geus itoeng-itoeng boloraäh teuing. Naha ari akang bët teu aja pisan kaëlingan! Abong, loba geusan njisilihan. Behna mah diarëp-arëp kanjaäh teh, ari noe kapanggih mah han ngalälëmöe bae, da sageuj teu kapëndak mah. Sakitoe soerat moeroeboel bae; saban-saban aja soerat dipoelang koe koering. Eta mah geus kama'loem pisan koe koering teh. Nadjan ti barang ka Batawi, ari rek ënja mah, aja kaëlingan, aja kanjaäh ka koering. Meureun moal kitoe. Beurang-peuting ngadoedoea ka salaki, iman ka parentahna. Geus lir moen ti peuting, sanadjan ti beurang teu aja hinggana. Saban eling bae nëda dipaparin rahmat ti Jang Agoeng, soepaja salamët salaki. Dilawan koe poewasa Sënen saban Këmis. Barang bral akang angkat ge tatjan loewang Sënen Këmis. Kitoe deui moen ënja njaba, ti kaler sëmët Tjikaret (7), ti kidoel sëmët Pa M. Oemoer koering han sasiki, iman koering han sasiki (8), Pangeran noe oeninga, malaikat noe njaksian, beurang-peuting katingali, hamo beunang dibobodo tina katëranan koering. Ari akang han salalambe bae. Eta sakitoe katëranan. Ari akang ngalahirkeun moen aja bedja tangtöe akang bakal hamo panggih deui djeung koering. Montong ngaboedjanggaän kitoe, sabab koe koering geus kama'loem, da moen ënja mah dek njaäh ka anak-rabi meureun aja sakadar. Papalaj (9) ka asep M. geuning maparin, ka koering mah han ngalälëmöe bae. Eh sakijeu nja kahajang panggih, geus asa beh bae. Ari rasa koering moeng-gah geus hajang gok bae papanggih djeung akang teh, han akang bae ka koering teh kawas noe rek pondok, teu hawatir bae ka diri koering. Kahajang koering oelah ngawoedjoek teuing ka koering teh, satrangna bae. Eh Allah, teu njana teuing kitoe manahna, teu njana; paingan moen kitoe mah akang; han tjek hate woedjoek ka koering. Behna mah beunang koering njëri balilihan teh kijeu baloekarna. Paingan euweuh kaëlingan. Aja kanjaähna teu aja përtandana. Beunang koering boeroeng heës, boeroeng njatöe. Beurang-peuting nënëda ka Pangeran, kijeu wawalësna. Ari kanjaäh teu beunang dipake kahajang, da moedoe nijatna sorangan. Ari ijeu mah han soerat pangwoedjoek bae. Eta koering soer akang ngimpen; salah sangka, ngërdja tjilaka diri koering. Da koering geus meunang bedja ti asep M., jen akang milahir hamo moelang deui ka Tjiandjoer; dek naon deui? kaoentoengan loba di dijeu. Boga gadjih doewa

poeloeh perak di dalēm saboelan. Pamadjikan geus diserahkeun. Sarta përtela pisan pangomongna, keur aja nji A. di waroeng ngomongna. Nji A. datang ka ngahoeleung bae, ngomong ka koering bari tjeurik eukeur ngendong; geus tiloe kali ngen-dongna di Njalindoeng, tina keur soeka midoeloer ka koering; teu njana pisan kitoe piahireunana. Aja roemaos mah hina, apës, laïp, pedah ditanja koe asep M. mirabi ka noe batan kijeu, da poegoeh kapiëraeun bae. Ari kahajang koering oelah kitoe ari ka batoer mah. Ari koering diwoedjoek koe akang, koering ge kaharti; moen ënja mah njaäh meureun aja përtandana. Sakitoe ngalalambe bae, tina soerat teu aja datangna ge moes-tahil teuing, sageuj, da pada dina kahar. Sakitoe diarëp-arëp, soegan aja kaëlingan: geus adat ari geus aja roepana mah kadjeun teuing itoeng-itoeng kiparat badan bae. Sakijeu nja kësat hate ngadoedoea ka salaki beurang-peuting. Kijeu baloe-karna; beunang sono, beunang mëlang teu aja, beunang ingët beurang-peuting teu aja noe dipake, han lijan noe dipikamëlang sapopoë sapeupeuting. Teu aja deui lakoe-lampah tina kakara ditilar sakijeu lilana djaoehna, noe matak boeroeng heës boeroeng njatoe ka akang. Poelang satrangna noen ëh akang!

Kang raji, di Njalindoeng.

Brief, die moge geworden aan den heer mijn ouderen broeder (mijn man), verblijf houdend te Batavia, in wijk Gambir of wijk Padjambon.

Ach (lieve) man, waarom maakt gij het nu toch zoo erg met mij! 't Staat bij mij vast dat gij mij te Tjiandjoer (met beloften) beetgenomen hebt. Ik wensch dat gij mij niet al te erg beet neemt. Hoevele brieven er ook van u gekomen zijn, telkens als er een brief van u kwam heb ik hem beantwoord. En nu zegt hij aan wien ik schreef, dat hij niets heeft ontvangen. Indien het zoo ware, gij zoudt niet zoo lang gezwezen hebben, als van mijne brieven geen was aangekomen. Als 't waar was dat gij aan vrouw en kinderen liefde wildet betoonen, men zou het weten en het te Tjiandjoer zeker gevoelen. Waar lijkt dit op dat gij mij met fraaie woorden paait? 't Schijnt (dat men zoo mag doen) aan iemand die zoo gering is. 't Hoeft echter niet dat gij aan mij zooveel zorg besteedt als anderen (aan hunne vrouwen betoonen). Naar mijn gevoelen hebt gij altijd dus aan mij gedaan. Ik daarentegen gehoorzaam zoo aan

mijn man, dat ik van af uw vertrek geen opgeruimdheid ken; gij hebt mij wel schriftelijk daartoe vermaand, maar ook zonder dat houd ik het toch voor onmogelijk (opgeruimd te zijn). Denkt gij dan volstrekt niet meer aan mij! Maar 't is duidelijk er zijn velen om mijn plaats in te nemen. Waar ik op wacht is liefde, maar ik vind niets dan dat gij mij paait met fraaije woorden, want onmogelijk is 't dat gij ze (de brieven) niet zoudt gevonden (gekregen) hebben. Mijne brieven kwamen in grooten getale tot u; telkens als er een brief was van u heb ik hem beantwoord. Ik heb het u vergeven. Van af uw heengaan naar Batavia, zoo gij wáár hadt willen zijn, zoudt gij aan mij gedacht, en mij liefde betoond hebben. Maar het zal zoo niet zijn. Dag en nacht bid ik voor mijn man en wacht op zijne bevelen. Vooral als 't nacht is, maar ook bij dag is dat onbegrensd. Telkens als ik aan hem denk bid ik dat de groote God barmhartigheid schenke, opdat het mijn man wel ga. Ik doe dit vergezeld gaan van vasten des Maandags en op elken Donderdag. Van dat gij vertrokken zijt sloeg ik nog geen Maandag of Donderdag over. En ga ik al uit, dan is het naar 't noorden niet verder dan tot Tjikaret, naar 't zuiden dan tot M. Mijn leven is slechts één korrel, mijn vertrouwen één korrel, de Heer weet het en de engelen zijn getuigen; Hij ziet het dag en nacht en kan niet bedrogen worden door (om) mijne verklaring. Bij u gaat het niet verder dan de lippen. Dat is mijn verklaring. Gij zegt dat als er (kwaad) bericht komt, gij mij niet meer zult willen ontmoeten. Gij behoeft zoo niet te schrijven, want ik heb het u reeds vergeven, immers zoo 't waar was dat gij aan vrouw en kinderen liefde wildet betoonen, gij zoudt wel iets voor mijn nooddrift zenden. Aan asep M. kondet gij wel geven, maar mij paait gij met fraaie woorden. Ach ik verlang zoo naar u, dat 't mij is als zag ik u vóór mij. Mijn genegenheid is zoo sterk dat ik verlang u te ontmoeten, maar gij schijnt het met mij kort te willen maken (van mij te willen scheiden); gij hebt geen deernis met mij. Ik wensch dat gij mij niet met woorden om den tuin zult leiden, zeg. het maar ronduit. Ach God, ik dacht niet dat zijn hart zoo was, ik dacht 't niet; 't is te begrijpen als gij zoo zijt, o man; mijn hart zegt dat gij mij slechts misleidt. 't Schijnt dat ik voor mijn krank zijn van liefde slechts dit verkregen heb. 't Is te begrijpen dat gij aan mij niet denkt. Er is liefde bij u maar het bewijs er van ont-

breekt.* Dat heb ik dan voor mijn gebroken slaap en mijn te weinig eten. Dag en nacht bad ik tot den Heer, zoo vergeldt gij mij. Liefde kan men niet eischen, zij moet neiging van den persoon zelven zijn. Gij geeft slechts brieven met vermaningen. Gij zegt dat ik droom, in misverstand verkeer en mijn eigen ongeluk werk. Maar ik heb bericht gekregen van asep M., dat gij gezegd hebt: ik keer niet naar Tjiandjoer terug; wat wil ik meer? hier is veel voordeel te behalen. Ik heb twintig gulden loon in de maand. Mijne vrouw heb ik verstooten. En hij heeft zeer duidelijk gesproken, hij zeide dat terwijl juffrouw A. in den winkel was. A. zat voor zich te staren, en sprak (er over) met mij toen zij hier logeerde, terwijl zij weende; reeds drie maal logeerde zij op Njalindoeng, daar zij gaarne als zuster met mij omgaat; zij dacht niet dat zóó het einde zou zijn. Ik gevoelde mij nietig, zwak en ellendig, daar asep M. mij vroeg, zulk een geringe (als ik ben) tot vrouw begeerende; want mijn schande zou op hem terugvallen. En ik wensch mijn naaste zulks niet aan te doen. Ik word door u misleid, ik begrijp het wel; indien gij mij waarlijk lief hadt, het bewijs zou voorhanden zijn. Gij praat maar zoo, want ongerijmd is dat de brieven niet zouden zijn aangekomen, want allen (de mijnen zoowel als de uwen) waren op de postkar. Zoo lang heb ik gehoopt of gij misschien aan mij denken zoudt; 't is mijn gewoonte als de zaak gebleken is, laat 't dan maar zoo zijn, ik zal 't beschouwen als mijn verdiend loon. Mijn hart is droog van het bidden voor mijn man dag en nacht. Dit is mijn vergelding; voor mijn verlangen, mijn zorg heb ik niets verkregen, en niets voor mijn denken aan u dag en nacht dat ik gebruiken kan, dan alleen hem die den geheelen dag en den geheelen nacht het voorwerp mijner bezorgdheid is. Anders doe ik niets, daar 't voor het eerst is dat gij zoo lang en zoo ver van mij gegaan zijt, weshalve ik om u mij aan slapen en eten tekort doe. Ach (lieve) man, wees zoo goed dezen naar waarheid te beantwoorden.

Uwe jongere zuster (vrouw) te

Maart 1866.

Njalindoeng.

VI.

Noen koering awon teu naros ka salira kang raka, bareto koering njërtan, doemeh katedjaän koe asep M. Eta koering

hajang njaho, noe matak disératan; eta bët hanteu aja* pamoelangna. Koemaha, kalërësan bedja asepi M. teh? Da ari rasa koering mah tadina doemeh ngawoela bae angkat ka Batawi teh; boro koering ngantos-ngantos. Eh ari akang teh manggih ganti, noe matak hanteu moelang soerat; teu aja teuing beunang ngadoedoea. Boro koering aja piwarangan poewasa Sënen Këmis; koe koering dilampahkeun, boeroeng heës, boeroeng njatoe. Tjing koering pilangbara dipanggihkeun deui djeung saénjana, atoeah oelah kabina-bina teuing ka koering teh, da koering mah hanteu rasa rek ditilar tadina mah. Ari ajeuna bët njératan ge geus teu diwaro. Koering teh keur manggih bedja kitoe teh, djeung teu diwaro. Aja ge piatoer koering, behna mah han koering bae anoe ngangknë kenëh teh, noe matak teu wëleh ngarëp-ngarëp. Ari kitoe mah noe diarëp-arëp teh han nejangnan masalah koering bae akang mah. Tajoh geus teu ngangknë ka koering teh. Mati-mati kagoengan manah iklas ge oelah kakoe teu nëpangan heula ka koering teh. Ti mantas njanggakeun sërät reup peuting raj beurang sërät ti kakang noe diantos-antos. Ti peuting nja kitoe, soegan isoek aja sërät. Moenggah noelis ge teu poegoeh bae; mindëng pisan digantina noelis bawaning teu kadeuleu koe tjimata. Ari noe dipake tjeurik mah, noe matak kitoe ge, geus teu elingeun! Sakitoe koering ënja teu dimanah ge, teu aja pamoelang sërät, teu boeroeng ngantos-ngantos kenëh bae. Ari rek njaba, da geus njanggakeun oemoer (10), moen aja kalijaran kitoe teh, koe njaäh ka salirana. Behna mah ari noe dipake boewah hate mah geus teu eling-eling ka diri koering teh; nja geus teu beunang ditoeroet ge sapiwoeroekna, tjeuk hate koering bari tjeurik. Ja Goesti Raboe'l-alamin, mati-mati dipisahkeun ge koering hajang dipanggihkeun heula! Daek-daek tjari noe sok ka gedong teja. Meureun geuning sok kapëndak koe akang oenggal-oenggal poë; hanteu aja noe ditanjakeun ka oenggal waroeng, ka noe ngaliwat; pokna teh: teu aja salaki koering? kadenge atoeah eta. (11) Meureun koering kitoe tjara eta, moen akang teu moelih heula mah. Soegan pilangbara ka koering, soegan ingët bae ka kolot koering, da hanteu aja anakna. Eh Allah! Tjing atoeah akang, hajang dimanah soerat ti koering teh koe akang, oelah diapijorakeun teuing! Saban-saban aja sërät ti akang pada-harita dipoelang koe koering. Akang mah tega teuing sakijeu nja ngolejang-ngoelangkoeb, koe sabab ditilar koe akang. Beurang-peuting hanteu aja noe dipitjamtjam lijan

ti salirā akang. Ti barang angkat akang hanteu aja pisan pohona koering teh. Oepadi ari geus beh sĕrat ti akang, moenggah asa gok bae dina mata, geus teu aja pisan pohona. Akang, dikoemahakeun hate koering? han tingsereset bae. Ari ti peuting ingĕt ka akang, han anggĕl noe poegoeh mah tjiproek koe tjimata. Kitoe deui ingĕt ka pangwoeroek akang. Sakijeu eta beurang-peuting diimankeun pisan, sarĕng teu diteundeun di handap-handap piwoeroek akang sakitoe. Beurang-peuting teu aja noe diadjĕng-adjĕng lijan ti koernija akang pisan. Sakitoe koering mah, saban-saban ingĕt ka akang; han sĕrat ti akang noe dibabawa. Sĕrat ti akang teh teu aja noe batjatjah (12); sahidji ge koe koering teu ditinggalkeun tina sono ka noe kagoengan, da geus hajang gok bae djeung akang. Geus teu eling pisan akang teh ka koering? Naha ari hanteu beunang dipake kasono koe koering teh? Han karamean bae noe dipisaoer teh. Geuwat atoech geura moelih!

Van dezelfde aan denzelfden.

Ik mag niet nalaten u te vragen, (lieve) man, onlangs heb ik u geschreven, daar ik bericht had gekregen van asef M. Ik verlangde daarvan zekerheid, waarom ik u schreef, maar zie, er komt geen antwoord. Hoe is 't, is wat asef M. zeide waar? Want ik dacht vroeger dat gij naar Batavia vertrokken waart om den wille van uw werk; spijt, dat ik u terug verwachtte. Ach, gij hebt een plaatsvervangster gevonden, daarom schrijft gij niet terug, ik heb voor mijn bidden niets erlangd. Spijt, dat gij mij hebt gelast des Maandags en Donderdags te vasten; ik heb het gedaan, en deed mij aan slapen en eten tekort. Welaan, laat 't zoo zijn dat ik u in werkelijkheid niet weer zal ontmoeten, maar behandel mij toch niet te erg, want ik dacht vroeger niet dat gij mij (voor goed) verlaten zoudt. Maar nu heb ik u geschreven, en zie, gij hoort zelfs niet. Ik heb zoodanig bericht ontvangen, en gij hoort naar mij niet. Toch heb ik u iets te zeggen, naar 't schijnt ben ik 't alleen die de genegenheid nog bewaart, waarom ik niet moede word te hopen. Is dat zoo, dan zoekt hij naar wien ik verlang, gij o man, zoekt slechts naar feilen bij mij. 't Schijnt dat gij geen genegenheid meer voor mij hebt. Indien gij ook van mij afgezien hebt, weiger dan toch niet mij vooraf op te zoeken. Van dat ik u den brief aanbod, als de nacht daalt of de

dag aanbreekt, wacht ik op een schrijven van u. Gedurende den nacht desgelijks, misschien is er met den morgen een brief. Zelfs ook mijn schrijven is verward; vele malen moest ik op nieuw den brief beginnen, omdat ik door mijn tranen niet kon zien. En hij om wien ik ween, die daarvan ook de reden is, denkt aan mij niet meer! Al is 't zoo zeker dat ik u niet meer beval, dat gij ook mijn brieven niet beantwoordt, ik laat niet af toch uit te zien. Wil ik uitgaan, zie ik heb mijn leven overgegeven, als ik zulk een genoeg en smak, uit liefde tot hem. Maar 't schijnt dat hij die de liefste mijns harten is, in 't geheel aan mij niet meer denkt; ik kan ook zijne vermaningen niet meer opvolgen, zegt mijn hart terwijl het weent. O Heer, Beheerscher der werelden, indien ik ook van hem gescheiden moet worden, zoo wensch ik hem toch vooraf te ontmoeten! Ik ben bereid te doen als zij die gedurig aan het huis van mijnheer komt. Gij zaagt ze daar immers wel elken dag, zij vraagt bij elken winkel en aan elk voorbijganger naar niets, dan dus sprekende: is mijn man niet hier? Gij hebt haar wel gehoord. Zeker zal ik aan haar gelijk zijn, als gij niet eerst naar huis terugkeert. Al doet gij het niet om mij, misschien denkt gij aan mijne ouders, want zij hebben geen (andere) kinderen. Ach God! Welaan toch, (lieve) man, ik wensch dat gij mijne brieven ter harte zult nemen, en niet doet alsof ze er niet zijn! Telkens als er een brief van u kwam heb ik hem terstond beantwoord. Gij zijt er onverschillig voor dat ik zoo rusteloos omzweef, omdat gij mij verlaten hebt. Dag noch nacht spreek ik over iets dan alleen over u. Van dat gij vertrokken zijt waart gij geen oogenblik uit mijne gedachten. Als ik een brief van u in 't gezicht krijg, is 't mij alsof ik u in 't oog heb, en ik vergeet u geen oogenblik. (Lieve) man, wat wilt gij mijn hart aandoen? het is bestendig ontdaan. Denk ik des nachts aan u, dan is 't zeker dat ik het kussen doorweek met tranen. En zoo denk ik ook aan uwe vermaningen. Alzoo behartig ik ze dag en nacht, en uwe dusdanige vermaningen plaats ik niet onderaan. Dag en nacht zie ik naar niets uit dan alleen naar uwe gunst. Dus is het met mij, telkens als ik aan u denk, en uwe brieven draag ik steeds bij mij. Van uwe brieven ligt er geen ter zijde, geen enkelen brief laat ik achter, uit verlangen naar den schrijver, daar ik verlangen heb u te ontmoeten. Och, (lieve) man, denkt gij in 't geheel niet meer aan mij? Hoe, als ik u niet tot een voorwerp van mijn

verlangen maken kon? Gij spreekt over niets dan over levendigheid (zie II). O kom toch spoedig naar huis!

Als boven.

VII.

Eh, naha akang, koering moenggah datang ka tjeurik dina malëm Sēnen, koe liwat saking nja hajang papanggih salongok bae. Eh, akang teh geus teu eling pisan ka koering? Sakitoe pangwoeroek akang, geura koe koering noe dilampahkeun sapangwoeroekna; teu njaba hanteu poegoeh; ka Tjiadjag (13) ge koering teu bisa njaba, nja eta sijeun kabedjakeun ka akang, da kageuleuh akang dipangnjabakeun koe koering, sanadjan njaba keur aja oge, akang sok bēndoe, komo moen keur euweuh. Ari ingētan koering mah kitoe noe diimankeun. Ari akang teh geus teu njāh pisan ka koering teh? Koemaha koering teh ajeuna koe hajang papanggih djeung akang! Geus hajang panggih teh; asa gok bae. Koemaha koering teh koedoe ka Batawi, noetoerkeun akang? Bo ěnja, ana geus kitoe mah. Mati-mati rek teu poegoeh ge, moelih heula, oelah ngaroeroeksak hate koering. Kijeu-kijeu ge da loba moesoehna. Akang teh geus tega pisan ka diri koering teh, noe matak teu aja kaēlingan ka koering? Diantos-antos pisan koe koering teh pangiriman akang teh. Koemaha noe matak kitoe teh geus tega pisan? Eh Allah, behna mah kitoe akang teh. Koering manggih bedja ti asep M.; ari akang teh keur basijar di pasar, ditanja koe asep M.: keur naon di dijeu? Ari saor akang: djeung kangdjēng toewan, tatapi ari ajeuna geus boga gawe djadi djoeroetoelis lelang, digadjih doewa poeloeh. Koemaha, rek moelih deui ka Tjiandjoer? Ari soer akang: rek naon balik? pamadjikan geus disērahkeun; rek naon deui? Kaoentoengan loba di Batawi. Kitoe saor akang ka asep M. Eta koering hajang njaho katēranganana; koemaha, ěnja atawa koemaha? Paingan teu aja pērtandana, lamoen kitoe mah ka anak-rabi. Koering teu boeroeng ngadoedoea beurang-peuting. Sakitoe pērtela pisan pangomōngna. Behna mah koe koering teh loba soerat palsoe bae. Hanas koering mah poewasa bae Sēnen Kēmis. Eh, teu njana teuing! Tapi koering teu boeroeng ngantos-ngantos, beurang-peuting ngadoedoea soepaja salamēt. Sadajana eta beunang ngadoedoea. Lamoen ěnja kitoe, hanteu kapanggih doenjana, soegan di aherat bae kapanggih

koe koering. Ari ajeuna mah etang-etang djakat badan (14) bae. Eh Allah!

Van dezelfde aan denzelfden.

Ach, (lieve) man, ik heb Zondag avond zelfs moeten schreien, daar ik zulk een sterk verlangen had u, ware 't slechts even, te ontmoeten. Ach, (lieve) man, denkt gij volstrekt niet meer aan mij? Zoo (als bekend is) waren uwe vermaningen, en zie, al die vermaningen heb ik opgevolgd; ik ben zonder reden niet uitgegaan; ook naar Tjiadjag kon ik niet gaan, uit vrees dat het ter uwer kennis zou komen, want gij hebt er een afkeer van dat ik u ontloop; ik heb toch wel gevoeld, al ga ik uit wanneer gij hier zijt, dan zijt gij toornig, hoeveel te meer als gij afwezig zijt. Voor zoover ik weet heb ik zulks in acht genomen. Hebt gij, (lieve) man, in het geheel geen liefde meer tot mij? Wat zal ik doen; ik heb zulk een verlangen om u te ontmoeten! Ik verlang u te ontmoeten; 't is mij alsof ik u bij mij heb. Moet ik u naar Batavia nareizen? Ja waarlijk, als het zoo gesteld is. Ook indien gij verkeerd wilt, kom toch eerst naar huis, en verwoest mijn harte niet. Hoe het ook wezen moge, er zijn vele vijanden. Is het uit onverschilligheid jegens mij, o man, dat gij aan mij niet denkt? Met verlangen wacht ik op hetgeen gij mij zenden zult. Is de reden daarvan (dat gij niets zendt) dat gij jegens mij geheel onverschillig zijt? Ach God, het schijnt bij u aldus te zijn. Ik heb bericht gekregen van asep M.; gij waart aan 't kuieren op de markt, en asep M. vroeg u: wat doet gij hier? Gij zeidet: ik ben hier met mijnheer, maar ik heb thans hier werk gekregen, ik ben venduschrijver geworden op een tractement van f 20 ('s maands). Zult gij weer naar Tjiandjoer terugkeeren? Gij zeidet: waartoe zou ik teruggaan? mijne vrouw heb ik verstooten; wat wil ik meer? er is te Batavia veel voordeel te behalen. Zoo spraakt gij tot asep M. Ik wensch daarvan de verklaring te weten; is het waar, of hoe is het? 't Is te begripen dat er geen teeken (uwer liefde) is, als gij zoo zijt jegens vrouw en kinderen. Ik houd niet op te bidden dag en nacht. Zoo duidelijk waren zijne woorden. 't Schijnt dat de vele brieven die ik kreeg valsche brieven waren. Spijt, dat ik Maandags en Donderdags gevestigd heb. Ach, ik had het niet vermoed! Maar ik houd toch niet op te wachten, dag en nacht

biddende dat het u wel ga. Dat alles heb ik voor mijn bidden verkregen. Is 't werkelijk zoo, krijg ik niet in de wereld (wat ik bad), misschien zal ik 't in de eeuwigheid ontvangen. Voor het tegenwoordige zal ik het beschouwen dat ik van mij zelfven afstand heb te doen. Ach God!

Als boven.

VIII.

Sěrat kahatoer ing adjěngan kang raka, akang Tjamat W., kang alinggiĥ ing Njalindoeng.

Hawijosing sěrat. Ijeu noen poen raji sadaja awon teu ngoeninga ka linggiĥ akang, manawi-manawi karěmpagan sarěng manah akang, sarěng diparěng koe Goesti noe maha soetji, sarěng rěmpag djeung hoekoem, tina tatjan dongkap tiloe boelan sapoeloeh poë, nanging kang raji helna geus tiloe kali, kang saopantěn karěmpagan koe akang sarěng koe hoekoem, panoehoen poen raji, moen parěng hajang ngahalalkeun diri kang raji teja boelan ijeu tanggal dalapan Moeħarram. Kitoesoteh manawi rěmpag sarěng akang kalajan koe hoekoem. Nanging poen raji kalangkoeng-langkoeng adjriĥna, lamoen naroskeun koe aji pribadi, manawi-manawi kenging sarěng loentoering galih linggiĥ akang, panoehoen poen raji njoehoenkeun kamandang linggiĥ akang naroskeunana ka hoekoem, soegan sae ka akang kalipah Djoglo (15) bae. Sarěng sakalian ngawalian bae, kang saopantěn ěnggeus kawidian. Nanging ijeu poen raji njoehoenkeun agoeng siĥ-apoentěn linggiĥ akang bae, tina kirang pisan doega-prajogina. Emoetan poen raji tina kawaloeratan hajang enggal halal bae. Sarěng ngoeningakeun pėrkawis Wan Oesin teja, dek meuli lėmboer eta teu sijos, doeka koemaha kaolanoen.

Pangabaktos poen raji,

2 Moeħarram 1283 (1866).

N.

Brief, aangeboden aan den heer mijn ouderen broeder, den Tjamat W., wonende te Njalindoeng.

Begin van den brief. Ik uw jongere broeder zou zeer verkeerdt handelen u niet mede te deelen, indien het uwe goedkeuring kan wegdragen, en het vergund wordt door den Heer

die zeer heilig is, en overeenkomt met het recht, daar de drie maanden en tien dagen nog niet voltallig zijn, maar 't uwe (jongere) zuster reeds driemaal naar de wijze der vrouwen is gegaan, indien het de goedkeuring van u en van het recht kan wegdragen, dan is mijn verzoek, zoo 't gebeuren mag, wensch ik uwe zuster geoorloofd (tot huwen) te doen verklaren in deze maand, de achtste Moeharram. Ten minsten als het u en het recht wèl is. Maar ik ben zeer verlegen om dat in eigen persoon te gaan vragen, ingeval het kan en gij mij die gunst wilt betoonen, dan verzoek ik uwe hulp te mogen inroepen om dat (voor mij) aan den beambte te gaan vragen, misschien is 't beste aan den (ouderen) broeder kalipah van Djoglo. En wil dan tevens als wali uwe verklaring afleggen, als hij zijn toestemming gegeven heeft. Maar ik verzoek u zeer mij vergiffenis te schenken, daar ik zoo aan de betamelijkheid jegens u te kort doe. Mijne gedachte was, daar ik zoo behoeftig ben, zou ik gaarne wenschen dat 't spoedig geoorloofd mocht zijn. En dan deel ik u mede aangaande dien Wan Oesin, het gaat niet door dat hij 't huis zal koopen, ik weet niet waarom.

Met betuiging van eerbied, uw (jongere) broeder,
N.

IX.

*Kondjoek ing kangdjěng djoeragan Pandita, kang aling-
gih ing Tjiandjoer.*

Noen, ijeu koering ngadjoeroengkeun njoehoenkeun oebar botol sarěng oebar batoek teja, sarěng lamoen dipaparin oebar loempoeuh keur njai, karna masih keneh bae loempoeuhna noen.

Baktos koering,

4 Mai 1866.

N.

Aangeboden aan den heer Leeraar, wonende te Tjiandjoer.

Met uw verlof, ik zend iemand om u te verzoeken om de medicijnen voor de opene voeten en voor den hoest, en als u 't geven wil een geneesmiddel voor de juffrouw (mijne vrouw), voor haar pijn in de beenen, want zij houdt die pijn nog maar steeds.

Met de betuiging mijner onderdanigheid,

N.

*Sërat kaoendjoekka datëng ing pandjënëngan kang raji,
rahaden K. Dj., Wadana ing Dj.*

Hawijosing sërat. Poen akang ngawartakeun përkawis padamëlan di djëro nagri, noe këdah dipidamël. Hidji përkawis sëtat djiwa, taoen 65 dongkap kana taoen 66, eta këdah pisan, dipoendoetna koe kangdjëng toewan Rësiden. Doewa përkawis sëtat binatang-binatang, kirang-leuwihna. Tiloe përkawis sëtat pare noe diboewat taoen ijeu 66, sabaraha kirang-leuwihna djeung taoen noe ka poengkoer. Kalijan malih sëtat imah-imah, leuit-leuit, gëdogan-gëdogan, noe dikënteng noe dihateup, djoemlahna bërsalahan djeung lapor taoen ka poengkoer warnina. Noe mawi këdah dipoendoet laporna, sabab kangdjëng toewan Rësiden hojong oeninga noe koerang-leuwihna di dalëm hidji taoen. Sarëng katërgananana somah djiwa teh noe oendoer, noe datang, djeung oendoerna ka mana, djeung noe datang ti mana. Eta koedoe beunang katërgananana ti tjoetak-tjoetak, atawa ti lain Rëgen, atawa ti lain Rësiden, djeung awewe-lalakina koedoe poegoeh; sarëng noe paeh sabaraha djoemlahna di djëro hidji taoen, noe ngadjoeroe sabaraha djoemlahna, noe kawin sabaraha djoemlahna. Eta kitoe pamoendoet kangdjëng toewan Rësiden. Noe këdah teu aja tempona, sabab keur dianos pisan laporna. Sakitoe panga-baktos poen akang.

W., Tjamat nagri.

*Brief, die geworde aan mijn weledelen jongeren broeder,
raden K. Dj., Districtshoofd van Dj.*

Begin van den brief. Ik breng ter uwer kennis zaken van regeeringswerk, die verricht moeten worden. In de eerste plaats (moet gemaakt worden) een staat der bevolking, van 't jaar 65 tot 66; dat is volstrekt noodig, daar hij gevraagd wordt door den heer Resident. In de tweede plaats een staat van den veestapel, of er meer dan minder zijn. In de derde plaats een staat der rijst geoogst in dit jaar 66, hoeveel er meer of minder geoogst is dan in het vorige jaar. Verder een staat van de huizen, rijtschuren en paardenstallen, die met pannen en die met atap gedekt zijn, en het verschil in het totaal van elk met 't rapport van het vorige jaar. De reden

waarom rapport er van gevraagd wordt is, omdat de heer Resident wenschte te weten hoeveel er meer of minder zijn in ieder jaar. Voorts mededeeling van de gezinnen en enkele personen die vertrokken en die gekomen zijn, en waarheen ze vertrokken en van waar ze gekomen zijn. Men moet daarover opheldering hebben (vragen) van de districten, of van andere Regenten, of van andere Residenten, en het geslacht moet duidelijk worden opgegeven; dan ook hoeveelen er gestorven zijn in een jaar, hoeveelen er bevallen zijn, en hoeveelen er gehuwd zijn. Dat is 't wat gevraagd wordt door den heer Resident. Het kan geen uitstel lijden, want hij wacht met verlangen op het rapport. Dit is wat ik de eer heb u mede te deelen.

W., Tjamal der stad.

XI.

Kahondjoekka datëng ing pandjënëngan kangdjëng Dalëm adipati, ingkang apalënggah ing panagari Tjiandjoer.

Kaoelanoen, djisimabdi njanggakeun lapor di nagara aja hidji djalma keuna koe gëlap, di sawah Waroe-djadjar, dongkap datang ka mangsana. Ari noe keuna hoeloena. Ari djërona satëngah dim. Kira oemoer 25 taoen. Djalma badega bapa O., kampoeng Solok-pandan. Keuna koe gëlap dintën Salasa, tanggal 19 Moe-harram, poekoel opat sore. Sakitoe pioendjoek djisimabdi kaoelanoen.

Ping 19 Moe-harram
1272 (1856).

Gëbal Dalëm,
poen K. A.

Aangeboden aan den weledelen heer Dalëm adipati, resideerend in de stad Tjiandjoer.

Met uw verlof, ik bied u rapport aan (rapporteer u) dat in de stad een man door den bliksem is getroffen, op het rijstveld (bij wijk) Waroe-djadjar, zóó dat hij aan zijn einde gekomen is. Hij werd getroffen aan zijn hoofd. De diepte was een halve duim. Zijn leeftijd is naar gissing 25 jaar. De man was bediende bij vader O., wijk Solok-pandan. Hij is getroffen door den bliksem Dinsdag den 18 Moe-harram, ten vier uur 's middags. Zoo is met uw verlof mijn bericht.

Uw onderdanige dienaar,
K. A.

XII.

Sĕrat katoer ing adjĕngan toewan C., Padri, kang alinggih ing panagari Tjiandjoer.

Hawijos. Djisimkoering ĕnggeus nampi srat paparin adjĕngan toewan, anoe kasrat tanggal 25 Nopembĕr 1866, pĕrkawis adjĕngan toewan moendoet njewa imah djisimkoering, anoe dianggo koe toewan Doktor. Eta gagal pisan, geus bĕrdjangdji sarĕng toewan Insinjoer, jen dimana mangke toewan Doktor geus moelih bade disewa koe toewan Insinjoer saboelan f 20 rispis. Eta kitoe poerwana djadi gagal kaoelanoen.

Salam ta'lim djisimkoering,
P. R.

Brief, aangeboden aan den heer C., Leeraar, wonende in de stad Tjiandjoer.

Begin. Ik heb ontvangen uw vereerend schrijven, gedateerd 25 November 1866, de zaak inhoudende dat u wenscht te huren mijn huis, in gebruik bij den heer Dokter. Dat kan niet geschieden, ik heb afgesproken met den heer Ingenieur, dat zoo wanneer de heer Dokter zal zijn heengegaan, de heer Ingenieur het huren zal voor f 20 in de maand. Dat is de reden waarom het niet kan geschieden.

Met mijn eerbiedige groete,
Nov. 1866. P. R.

XIII.

Sĕrat katoerra datĕng adjĕngan toewan C., Padri, kang alinggih ing kota Tjiandjoer.

Hawijosing srat. Kaoelanoen, djisimkoering awon teu ngoeninga pĕrkawis imah djisimkoering teja hanteu tĕjjos disewana koe toewan Insinjoer. Eta koemaha, soepami toewan Doktor tĕjjos moelihna, tĕjjos bade dikĕrsakeun disewa koe adjĕngan toewan teh kaoelanoen?

Baktos djisimkoering,
P. R., Wadana.

Brief, die geworde aan den heer C., Leeraar, wonende in de stad Tjandjoer.

Begin van den brief. Met uw verlof, ik mag niet nalaten u te berichten, wat de zaak van mijn huis aangaat, het gaat niet door dat de heer Ingenieur het huurt. Hoe is het, ingeval 't doorgaat dat de heer Dokter vertrekt, blijft u er dan bij het te willen huren?

Dec. 1866.

Met betuiging van achting,
P. R., Districtshoofd.

XIV.

Kahondjoek ing pandjënengan djoeragan Pandita C., kang alinggih ing Lodji.

Noen djoeragan, ngoeningakeun ěma peuting tadi ngisingna toedjoeh kali, sarěng soegan djoeragan rek maparin oebar deui. Moegi paparinkeun ka ijeu boedak noen.

Djisimkoering
poen N.

Aan den weledelen heer Leeraar C., wonende in de (wijk) Loge.

Ik ben zoo vrij, mijnheer, u kennis te geven dat mijne moeder in de verlopenen nacht zeven maal af is geweest, misschien wil u nogmaals medicijnen geven. Gelief ze (dan) aan dezen jongen te geven.

Ik ben
Uw. dw., N.

XV.

Bovenschrift als bij XIV.

Noen djoeragan, djisimkoering manawi aja paparin njoehoeneun boerat njěri kiěh teja pikeun ngaboeratan boedak leutik teja, intjoe Soeltan Sambas, noe ngaran Kasim. Lamoen aja

paparin djoeragan moegi paparinkeun ka ijeu noe njanggakeun
sërat kaoelanoen.

Sëmbah baktos djisimkoering,
poen N.

Ik ben zoo vrij, mijnheer, als u het geven wil, u het ge-
neesmiddel voor pijn op 't urineeren te verzoeken, om dat (be-
kende) kleine jongetje te medicineeren, de kleinzoon van den
Sultan van Sambas, genaamd Kasim. Indien u het geven wil,
gelief het dan ter hand te stellen aan den overbrenger van dezen
brief.

Met betuiging van eerbied,
Uw dw., N.

Juli 1866.

XVI.

Bovenschrift als bij XIV.

Noen djoeragan, simkoering awon teu ngoeninga, manawi
aja sih-pitoeloeng, simkoering gadoeh badega gering. Ari kasa-
kitna njëri beuteung ngising, sarëng katambah njëri kiïh, sa-
rëng beungeutna oge bareuh noen, atawa bënëp noen; tapi
eta njëri-kiïhna saoemoer kakara, sarëng taja taksiran tepa mah,
sawab geus kolot, pokna noe gering kakara kataradjang njëri
kiïh saoemoer sarëng lain tepa. Koe prakawis ijeu, manawi aja
pitoeloeng djoeragan sarëng kërsa noeloeng ngoebaran, koe
djisimkoering djoeragan diloeloengsoer linggih sarëng soegan
djoeragan kërsa ningalan kasakitna. Malah ijeu noe njangga-
keun sërat poen anakna noe gering teja noen.

Sëmbah simkoering,
poen N.

Mijnheer, ik mag niet nalaten u te berichten, misschien wil
u hulp verleenen, ik heb een knecht die krank is. Zijn ziekte
is buikpijn met diarrhee, en daarbij komt pijn op 't urineeren,
en dan is zijn aangezicht opgezet of gezwollen; die pijn op 't
urineeren heeft hij echter in zijn leven nu voor 't eerst, en 't is
niet denkbaar dat het door besmetting zou zijn, want hij is
reeds bejaard; de zieke zegt dat hij in zijn leven nu voor 't
eerst pijn op 't urineeren heeft en het niet door besmetting is.
Om deze reden, indien u helpen wil en hem zou willen me-

dicineeren, verzoek ik u hem te bezoeken, en misschien wil u eens naar zijn ziekte zien. De persoon die u dezen brief aanbiedt, is de zoon van den kranke.

Aug. 1866.

Met achting,
Uw dw. N.

XVII.

Bovenschrift als bij XIV.

Noen djoeragan, koering ngoeningakeun njai peuting tadi datang deui bae kasakitna nēpi ka teu eling wantji djam doewa peuting. Malah ěma deui, nēpi ka teu ingĕt wantji djam dalapan sore. Ari njai dioebaran koe oebar paparin teh teu ngeunaheun, sok koekoelijatan bae. Lamoen aja sih-paparin mah, njoehoenkeun digantian bae koe oebar sedjen, oelah noe tjara ajeuna, sarĕng soegan kagoengan minjak kajoe-poetih, koering njoehoenkeun saeutik bae, ijeu wadagna kasanggakeun noen.

Djisimkoering
poen N.

Ik ben zoo vrij, mijnheer, u mede te deelen dat de kwaal van de juffrouw (d. i. mijn vrouw) van nacht al weer teruggekomen is, zoo erg dat zij om 2 uur 's nachts haar bewustzijn verloor. En moeder eveneens, zoo erg dat zij gisteren avond om 8 uur haar bewustzijn verloor. Als ik de juffrouw de medicijnen van u ingeef, dan voelt zij zich onwel en krimpt zij in elkaar. Als u zoo goed wil zijn, verzoek ik het geneesmiddel door een ander te vervangen, en geen als het tegenwoordige te geven, en misschien heeft u kajoe-poetih-olie, dan verzoek ik een beetje maar, hier is een fleschje er voor.

Ik ben
Uw dw. N.

XVIII.

Bovenschrift als bij XIV.

Noen djoeragan, koering ngoeningakeun ěma njĕri beuteung teja ajeuna tambah deui njĕrina; ti peuting ngisingna tiloe kali, poĕ ijeu nēpi ka poekoel satoe (16) ĕnggeus doewa welas kali.

Koe prakawis ijeu, lamoen djoeragan aja toeloengan deui, moegi linggih deui, sarëng soegan kërsa ningalian. Sakitoe piaoer koering noen.

Pangabaktos djisimkoering,
poen N.

Ik ben zoo vrij, mijnheer, u te doen weten dat het met de buikpijn van moeder nu weer slimmer is; van nacht is zij drie maal afgeweest, en van daag tot een uur reeds twaalf maal.

Om deze reden, als u nogmaals mocht willen helpen, wees zoo goed nog eens aan te komen, misschien wil u naar haar zien. Zoo is met uw verlof mijne kennisgave.

Met betuiging van achting,
Uw dw. N.

Aug. 1866.

XIX.

Bovenschrift als bij XIV.

Noen djoeragan, djisimkoering awon teu ngoeninga ka djoeragan, ngoeningakeun njai kasakitna tjara sasari teja, datang deui tjatjing; ana njedëk kana hoeloe hate geus hoemarëkëng bae, teu bisaeun ngambëkan, eungap pisan përbawana. Ari tjatjingna teu bidjil. Datangna mimitina ti peuting tadi wantji poekoel doewa wëlas.

Koe prakawis ijeu, soepantën aja pitoeloeng djoeragan njoe-hoenkeun toeloeng pangoebarankeun deui, lamoen aja sih-pitoeloeng djoeragan noen.

Pangabaktos koering,
poen N.

Mijnheer, ik mag niet nalaten u kennis te geven en te berichten aangaande die gewone ziekte van de juffrouw (zie XVII), dat er weer wormen zich hebben voorgedaan; toen ze tegen de maag opwerkten deed zij niets dan kreunen, en kon niet ademen, daar 't met groote benauwdheid vergezeld ging. De wormen kwamen niet naar buiten. Het begon de verloopen nacht om 12 uur.

Om deze reden, indien u helpen wil, verzoek ik hulp om

haar nog eens (voor mij) medicijnen te geven, als u zoo goed wil zijn hulp te verleen.

Met betuiging van achting,
Uw dw. N.

XX.

Ing pajoenan djoeragan toewan C., linggih ing Bantjeuj.

Manawi aja paparin djoeragan koering nēda oebar njēri hate, pikeun oebar poen bodjo njēri hate; geus lima poē lilana hanteu bisa loemantoeng-loemantoeng atjan. Sakitoe pihatoer koering, sarēng njanggakeun tabe ka adjēngan sarēng ka linggih njonja noen.

Tawis koering,
Hadji M., Kaoem.

Aan (letterl. kome voor) den heer C., wonende in (wijk) Bantjeuj.

Indien u zoo goed wil zijn verzoek ik een geneesmiddel tegen maagpijn, voor mijne vrouw die daaraan lijdt; 't is nu reeds vijf dagen dat zij zelfs niet heeft kunnen gaan. Zoo is wat ik te kennen geef, en ik bied mijne groete aan, aan u en mevrouw.

Ik teeken mij,
Jan. 1867. Hadji M., Priesterwijk.

XXI.

Katoer datēng adjēngan toewan C., linggih ing Waroe-djadjar.

Noen, koering ngoeningakeun eta tjangkok djēroek, anoe di kēbon lēbak teja, bade dibawa ka Paboewaran; ajeuna dititah koering dibawa ka ijeu badega koering; sarēng koering nēda papan oeroet imah kareta teja noen.

Tawis koering,
P. R., Wadana.

Aan den heer C., wonende in (wijk) Waroe-djadjar.

Ik ben zoo vrij u mede te deelen dat de oranjeappel-afzet-sels, die in den tuin in de laagte zijn, zullen worden overgebracht naar Paboewaran; ik heb aan dezen mijn bediende gelast ze te brengen; en dan verzoek ik de planken die overbleven van het wagenhuis.

Ik teeken mij,
P. R., Districtshoofd.

XXII.

Sĕrat katoer datĕng adjĕngan toewan C., Padri, linggih ing Waroe-djadjar.

Noen, koering gadoeh hatoeran ka adjĕngan toewan, isinna mah langkoeng-langkoeng, ngan koe bawaning hajang geura boga. Manawi tĕrang manah adjĕngan toewan eta tĕmpat potret anoe leutik teja disoehoenkeun poesaka bae; ari hargana mah koemaha timbang-timbang toewan bae; pikeun tĕmpat potret paparin toewan teja. Tatapi koe sabab koering aja hatoeran sakitoe, moegi-moegi toewan oelah djadi kabĕndoean manah noen.

Salam ta'lim koering ka toewan sarĕng ka njonja,
P. R.

Brief, aangeboden aan den heer C., Leeraar, wonende te Waroe-djadjar.

Met uw verlof, ik heb u iets voor te stellen (voor te dragen), ik ben zeer verlegen het te doen, maar doe het omdat ik spoedig in 't bezit wensch te zijn. Indien u het goed vind, dan verzoek ik om dat kleine portret-album tot een erfstuk (aandenken); de bepaling van den prijs laat ik aan uwe overweging over; 't zal dienen voor de portretten die u mij gaf. Maar ik hoop dat u om dit voorstel dat ik u doe niet boos op mij zal worden.

Met mijn nederigĕ groete aan u en mevrouw,

P. R.

Bovenschrift als bij XXII.

Noen, koering gadoeh hatoeran ka toewan, sĕdja njoehoenkeun pitoeloeng toewan, pangmisaoerkeun ka toewan A., soegan kĕrsaeun njewa imah koering di P., noe beunang ngomean anjar teja. Ari rejana noe disewakeun teh hidji imah noe sabeulah ti kaler, hidji dapoer; sarĕng pĕpĕlakanana reja katjida. Oepama rek nganggo tĕmpat iskola, aja dapoer hidji di sabeulah ti kidoel, taksiran piasoepeun 60 gĕnĕp poeloeh djalma. Oepama bakal diomean, bahanna, kaina, kĕntengna, batana dihatoe-ranan koe koering; djeung kamar mandi ajeuna geus roeksak, eta bahanna deui dihatoe-ranan ti koering, djalmana noe pimi-gawĕĕun dihatoe-ranan. Oepami kĕrsaeun toewan A., geura sina tingalian taksir sabaraha pisewaĕneunana. Tapi di dinja aja noe teu kasewakeun hidji leuĭt, hidji imah noe kidoel, hidji istal; eta sakitoe noe teu kasewakeun. Koering hajang enggal-enggal meunang walonan sĕrat.

Sarĕng ngoeningakeun diri koering, diri pamadjikan, anak-anak, sadaja aja pitoeloeng Jang Widi, salamĕt, taja sawijos-wijos noen.

Salam doea koering Wadana Tj.,
P. R.

Met uw verlof, ik heb u iets voor te stellen, ik wensch uwe hulp in te roepen, om voor mij te spreken met den heer A., misschien wil hij mijn huis huren te P., dat ik pas gerepareerd heb. In 't geheel is wat ik wil verhuren een huis staande ten noorden, en een keuken; en dan is er zeer veel plantsoen. Wil hij soms een plaats voor school gebruiken (hebben), er staat een keuken aan de zuidzijde, naar ik denk is er ruimte voor 60 personen. Wil hij het in orde maken, de materialen, hout, pannen en gebakken steen zal ik ter zijner beschikking stellen. De badkamer is in vervallen staat, de materialen (om die te repareeren) zal ik ook aanbieden, en de lieden die het werk zullen verrichten zal ik verschaffen. Indien de heer A. genegen is, laat hij het gaan zien, en schatten hoeveel de huur zal bedragen. Maar er is een en ander wat niet in de verhuring is begrepen, een rijtschuur, een huis

ten zuiden en een stal, dat is 't wat niet zal verhuurd worden. Ik hoop spoedig antwoord te krijgen.

Verder deel ik u mede dat ik zelf, mijne vrouw en de kinderen, allen door de hulpe Gods welvarend zijn, er is niets dat ons deert.

Met de heilbede van mij, Districtshoofd van Tj.,
P. R.

XXIV.

*Sêrat moegja kahondjoek ing pandjènêngan Djoeragan,
kang alènggah ing Waroe-djadjar, nagari Tjiandjoer.*

Kaolanoen, djisimkoering awon hanteu ngoeninga, përkawis poen doeloer anoe diboeratan koe adjëngan djoeragan mangsa dintën kamari oge geus sae; ënja bërkah djoeragan; nanging kantoen koewat badan, masih keneh lëmës. Koe hapërkawis eta pihatoer djisimkoering rawoeh djinisna sarëng pisëpoehanana pintën moedji noehoen sareboe kali ka adjëngan djoeragan, agoengna ka Goesti Allah. Pitandang djoeragan, koemaha noe parantos katërappelun ka poen doeloer, geus hanteu wërat ngawangsoel kana kasaeen djoeragan; amoeng moega-moega ka Goesti Allah adjëngan djoeragan dipaparin kasalamëtan miwah kasënanagan sarëng pandjang joeswa, oelah aja sawijos-wijos adjëngan djoeragan sarëng njonja. Sakitoe pihatoer djisimkoering kaolanoen.

Kasrat ping
3, sasih April 1867.

Sëmbah baktos djisimkoering,
poen Hadji S.

*Brief, die moge geworden aan den weiedelen Heer, die
woont op Waroe-djadjar, in de stad Tjiandjoer.*

Met uw verlof, ik mag niet nalaten ter uwer kennis te brengen, dat mijn broeder, dien gij medicijnen gegeven hebt, op den dag van gisteren reeds beter was; dat is een zegen van u; alleen moet hij nog wat sterker worden, hij is nu nog zwak. Om die reden betuigen ik, de persoon zelf en de ouders u veel dank duizend malen, en bovenal aan God den Heer. Uwe hulp, zooals door u is betoond aan mijnen broeder, deze uwe goedheid kunnen wij niet vergelden; alleen wij bidden God den Heer, dat Hij u schenken moge welvaart en vrede, met

een lang leven, dat er niets moge zijn hetwelk u of mevrouw mocht kunnen deren. Alzoo is met uw verlof wat ik te kennen geef.

Geschreven
den 3 April 1867.

Met de betuiging van mijn eerbied,
Uw dw., Hadji S.

XXV.

Sêrat katoer datèng adjèngan toewan C., Padri, kang alinggih ing Waroe-djadjar.

Noen, koering nêda sewaan boemi teja, sewaan boelan April, Mai, Djoeni, djadi tiloe boelan, rejana *f* — roepijah perak. Moegi kapaparinkeun ka ijeu oedjang Soema. Sarèng ijeu koering njanggakeun djeroek gènp; loemajan pisan, istoening tanda kaëlingan bae. Mangsa ajeuna di Tj. tatjan oesoem djeroek, masih aratah keneh noen.

Salam ta'lim koering ka toewan sarèng ka njonja,
P. R.

Brief aangeboden aan den heer C., Leeraar, wonende op Waroe-djadjar.

Ik ben zoo vrij u te verzoeken om de huur van het huis, de huur van April, Mei en Juni, te zamen drie maanden, ten bedrage van *f* — gulden zilver. Wil het ter hand stellen aan dezen oedjang Soema. En ik bied u hierbij aan 6 stuks oranje-appels; 't geschenk heeft geen waarde, maar is alleen een teeken dat ik aan u denk. Het is nu te Tj. de tijd der oranje-appels nog niet, ze zijn nog onrijp.

Met mijn nederige groete aan u en mevrouw,

P. R.

XXVI.

Sêrat kahatoer adjèngan Djoeragan, kang lènggah ing gèdong agèng.

Noen, simkoering dipiwarang koe akang mantri goedang garèm njanggakeun boewah djeroek salapan bidji sarèng hidji bôtol. Malihua njoehoenkeun deui boerat djoeragan mantri kana

gohgoj sarəng boerat njai mantri, kasawatna toedjoeh koeriling. Ajeuna keur dianos pisan. Njoehoenkeun bėrkah djoeragan moegi nėpi ka waras kaoelanoen.

Tawis simkoering,
D. R.

*Brief, aangeboden aan Mijnheer, die woont in het
groote huis.*

Met uw verlof, mij is opgedragen door mijn (ouderen) broeder den zoutverkoop pakhuismeester, u aan te bieden 9 stuks oranje-appels en een flesch. En verder verzoekt de pakhuismeester nog eens medicijnen voor den hoest en een geneesmiddel voor zijne vrouw, die aan duizeligheid lijdt. Er wordt op gewacht. Ik verzoek mijnheers zegen opdat zij gezond mogen worden.

Ik teeken mij,
D. R.

XXVII.

*Sėrat moegi katoer kangdjėng raka djoeragan Tjamat
W., linggih ing Njalindoeng.*

Koelanoen, poen raji sadaja-sadaja soemoehoen bėbėndoe djėng raka, sarəng moegi oelah bėndoe kadalon-dalon, sarehna poen raji sėdja njanggakeun kang raji nji A., gėtihna satetes, sarəng ambėkanana sadami, sarəng ramboetna salambar, sarəng tiba talak sahidji ka nji A. koelanoen.

Koe pėrkawis eta panoehoen poen raji moegi oelah djadi heuleut, baraja mah lawas, ari djodo mah anjar. Sakitoe pioen-djoek poen raji koelanoen.

Sėmbah poen raji,
1868. N.

*Brief, die geworde aan mijn weledelen (ouderen) broeder,
mijnheer de Tjamat W., wonende op Njalindoeng.*

Met uw verlof, ik onderwerp mij om uwen toorn te dragen, en (vraag) dat gij niet voortdurend boos moogt zijn, aangezien ik van plan ben u over te geven uwe (jongere) zuster juffrouw A., haar bloed (is er) tot op een druppel, haar adem tot een

enkelen tocht toe, haar hoofdharen tot op de laatste. De scheiding is voor de eerste maal gevallen op juffr. A.

Daarom is mijn verzoek dat tusschen ons geen scheiding ontsta, dat we voor immer verwanten zijn, al waren we slechts kort door den echt verbonden. Alzoo is wat ik u te kennen geef met uw verlof.

Met achting,

N.

XXVIII.

Datëng kang rama Bapa A., di Tjibeureum.

Hawijosing sërát. Kang poetra njanggakeun toewang poetra nji O., ramboetna salambar, gëtihna satetes, ambëkanana sadami, badanna sakoedjoer, sarëng ragrag talakna sahidji. Eta geus taja sawijos-wijos.

Sarëngna deui kang poetra njanggakeun përtobat, ti loehoer saoesap ramboet, ti handap sasëmët dampal; eta moegi-moegi dihampoera ti doenja datang ka aherat. Sakitoe përtela kang poetra koelanoen.

* *

Aan mijn vader (schoonvader) Bapa A., te Tjibeureum.

Begin van den brief. Ik geef u over uwe dochter juffrouw O., hare hoofdharen (zijn er) tot de laatste, haar bloed tot op een druppel, haar adem tot een enkelen tocht toe, en haar lichaam in de volle lengte. De scheiding is voor de eerste maal gevallen. Het is niets (hindert niet).

En verder bied ik u mijn excuus aan, van boven van af het hoofdhaar, beneden tot aan de zolen van de voeten; vergeef het mij van nu aan tot in eeuwigheid. Zoo is, met uw verlof, mijn mededeeling.

* *

XXIX.

Kahatoer ing pandjënëngan djoeragan Padri, anoe linggih di gëdong Waroe-djadjar, Tjiandjoer.

Kaoelanoen, ngoeninga aja hidji djalma awewe kolot, ga-

wena tjeurik sapeuting nēpi ka isoek. Ari ditanja djawabna :
 „ Koering taja noe daek ngabalandjaän, taja noe mangngoe-
 jangkeun ngan ijeu sahidji anak. Ari ajeuna ijeu anak gëring
 moerijang panas geus sapoeloeh poë, hanteu daek njatoe-njatoe
 atjan.” Pokna: „Sijeun maot, krana lamoen anak maot, koering
 moal bisa baranghakan; langkoeng sae koering maot ti heula.”
 Matak njaäh pisan.

Manawi aja koernija djoeragan, kaoela njoehoenkeun obat kina.

Wasta noe gëring Elo, oemoer 13 taoen, lalaki, kampoengna Sindang-sari, sakitna moerijang panas, hanteu kaloewar karingët noen. Moegi-moegi aja sih-pitoeloeng djoeragan.

Salam baktos kaoela,

Hadji H. di Tjikalong.

*Aangeboden aan den weledelen heer Leeraar, wonende
 in het huis op Waroe-djadjar, Tjiandjoer.*

Ik neem de vrijheid u kennis te geven, dat er een oude vrouw is, die den geheelen nacht geschreid heeft tot aan den morgen. Toen ik haar (de reden) vroeg, antwoordde zij: „Ik heb niemand die mij geld wil geven om 't noodige te koopen, niemand die voedsel voor mij zoekt dan dit eene kind. En nu is dit kind ziek, hij heeft reeds 10 dagen lang de heete koorts, en wil zelfs niet eten.” Zij zegt: „Ik ben bang dat hij sterft, want als hij sterft kan ik niet eten; beter zou zijn als ik eerst stierf.” 't Is om er mee te doen te hebben.

Als u zoo vriendelijk zijn wil, verzoek ik wat kina (kinine).

De naam van den zieke is Elo, leeftijd 13 jaar, mannelijk geslacht, woonplaats wijk Sindang-sari, ziekte heete koorts, en hij kan niet zweeten. Moge het u behagen te helpen.

Onder aanbieding mijner groete,

Hadji H., te Tjikalong.

XXX.

*Sërat kondjoekka ing kërsa djoeragan Padri C., kang
 alinggih ing Bogor.*

Kaoelanoen, djisimkoering ngatoerkeun salam ta'lim, sarëng ka djoeragan istri, ka poetra, sarëng ngoendjoekeun diri sim-

koering sadaja mangsa ajeuna aja bërkah djoeragan salamët,
nanging keur gadoeh pagawean, keur mindahkeun imah ka
sabeulah ti kaler kaoelanoen.

Sëmbah ta'lim simkoering,
Ping 29 Djanwari '69. poen I.

*Brief, die worde aangeboden aan den heer Leeraar C.,
wonende te Buitenzorg.*

Met uw verlof, ik bied u aan mijne nederige groete, zoo-
mede aan mevrouw en uw kind, en deel u mede dat wij allen
tegenwoordig door uwen zegen welvarend zijn, maar ik heb
bezigheden, daar ik aan 't verplaatsen ben van mijn huis naar
de noordzijde.

Met mijn nederige groete,
Den 29 Januari '69. Uw dw., I.

XXXI.

*Sërat kahondjoek adjëngan djoeragan Padri, ingkang
alinggih ing panagara Bogor.*

Kaoelanoen, djisimkoering njanggakeun sësëndoe (17) djoeragan,
doemeh koering përmisi han gënëp poë, doepi ajeuna kalang-
koeng-langkoeng nja ëlat, ti ngoeroeskeun pare sewaan heula,
tatjan koempoel, sarëng ngomean heula imah. Oepami aja idin
dek nëda përmisi deui saboelan lamina, soepaja koering ninggal
hanteu aja kasoesian deui. Eta moegi-moegi nëda koernija
djoeragan ka djisimkoering kaoelanoen.

Baktos djisimkoering,
2 Marët 1869. poen W.

*Brief, aangeboden aan den heer Leeraar, wonende in
de stad Buitenzorg.*

Met uw verlof, ik onderwerp mij aan uwen toorn, daar ik
slechts zes dagen verlof heb gekregen, maar nu zoo lang over
den tijd weggebleven ben, door het vooraf regelen der rijst
van de verhuurde velden, die nog niet bijeengebracht is, en
het vooraf repareeren van (mijn) huis. Indien u het wil toe-
staan, wensch ik nog een maand verlof te vragen, opdat ik

de zaken achterlaten kan zóó dat er geen moeite meer mee is.
Moge 't u behagen mij die gunst te verleenen.

2 Maart 1869.

Met achting,
Uw dw., W.

XXXII.

Bodjong-gède, 6 Mei 1871.

*Hingkang sěrat sahinggang sěmbah pangabaktos moegi-
moegi kahoendjoek hing pandjěnnengan toewan Pandita,
anoe keur linggih di Bogor kaelanoen.*

Sapěngkěring ijeu sěrat djasadkaoela bade naros, manawi toewan kagoengan boekoe basa Walanda anoe aja Malajoena, djadi disěbatna eta boekoe, boekoe pladjaran, saeupantěn Walan- dana kijeku, Malajoena kijeku, sapěrtos kijeku: ik — saja. Manawi toewan kagoengan djasadkaoela bade ngagaleuh. Tina pěkawis ijeu djasadkaoela nēda dipaparin sěrat deui.

Tawis,
Hadji Dj.

Bodjong-gède, 6 Mei 1871.

*Deze brief met eerbiedige groete geworde aan den heer
Leeraar, wonende te Buitenzorg. Met uw verlof.*

Na dezen brief (bet.: na 't gezegde dient deze brief) wensch ik u te vragen, wellicht bezit u een boek der Hollandsche taal met Maleisch, een dusdanig boek wordt genoemd leerboek, bij voorbeeld 't Hollandsch is zóó, 't Maleisch zóó, in dezer voege: ik — saja. Ingeval u in 't bezit er van is wensch ik het te koopen. Om deze reden verzoek ik een schrijven terug te mogen ontvangen.

Ik teeken mij,
Hadji Dj.

XXXIII.

*Sěrat moegi kasanggakeun hing pajoenan toewan Padri
C., kang linggih ing boemi Tandjakan Empang.*

Hawijosing sěrat. Ijeu simkoering geus meunang tjarijos ti

oerang Tjina, pokna simkoering ditejangan koe linggih toewan. Eta lërës oetawi hanteu? Oepami lërës meureun bade ngadeu-heusan, tatapi nêda tjarijos heula lërës-hanteuna.

Poen N. R.

*Brief, die ter hand worde gesteld aan (vóór) den heer
Leeraar C., wonende in het huis op de Tandjakan Empang.*

Begin van den brief. Ik heb bericht ontvangen van een Chinees, die zegt dat u naar mij heeft gezocht. Is dat waar of niet? Is het waar dan zal ik bij u komen, maar ik verzoek eerst bericht of het waar is of niet.

Uw dw., N. R.

XXXIV.

*Hing pandjénëngan djoeragan Toewan C., linggih ing
nagri Bogor.*

Koelanoen, djisimkoering njanggakeun salam-sëmbah ka djoeragan noe keur tjalik di Bogor. Ijeu djisimkoering gadoeh oendjoekan, moegi-moegi pisan ditampi koe djoeragan. Basa djoeragan angkat ka Tjiandjoer teja pasondong djeung koering, djoeragan antas moelih ti Ismail, sarëng djoeragan ka koering miwarang ka Bogor, rek maparin padamëlan kana djadi djroetoelis. Eta koering hajang wëroeh, saha noe rek ngadamël djroetoelis teh? djoeragan atawa noe sanes? Krana djisimkoering bade ngadeuheus ka djoeragan. Sarëng saopantën lain di djoeragan, oepantën koering djadi djroetoelis, sabraha dina përkawis gadjihua? Ari djoeragan arek nganggo djroetoelis eta soekoer pisan, krantën koering hajang pisan ditoeloeng koe djoeragan. Sarëng ajeuna koering moegi-moegi njoehoenkeun walonan sërät. Iraha koering kintën-kintënna lamoen ngadeuheus ka djoeragan? Iraha? Koering nêda noe tangtoe, soepaja koering dongkap ka Bogor toeloelj kana damël koelanoen.

Sakitoe pihatoer djisimkoering ka djoeragan. Sarëng njanggakeun salamët ka djoeragan sarëng ka njonja; moegi-moegi disalamëtkeun koe Pangeran ti doenza dongkap ka aherat koelanoen.

Tjiandjoer,
tanggal 15 Maart 1872.

Djisimkoering,
P.

*Aan den weledelen heer C., wonende in de stad
Buitenzorg.*

Met uw verlof, ik bied aan mijnheer die te Buitenzorg woont, mijne eerbiedige groete aan. Ik wensch u iets te kennen te geven, hopen de dat het door u zal worden aangehoord (ontvangen). Toen u naar Tjiandjoer overgekomen was ontmoette u mij, terwijl u terugkeerde van Ismail, en u noodigde mij uit (gelastte mij) naar Buitenzorg te komen, (met belofte) mij werk te zullen geven, een schrijverspost. Nu wensch ik te weten, wie wil een schrijver aanstellen? u of iemand anders? Want ik heb 't voornemen tot u over te komen. En ingeval het niet is bij u, indien ik schrijver word (bij een ander), hoeveel zal dan mijn loon bedragen? Indien u een schrijver wil hebben (gebruiken), dat zal mij verheugen, want ik verlang zeer door u geholpen te worden. En nu verzoek ik zeer om een antwoord op dezen brief. Wanneer denkt u dat ik mij bij u vervoegen zal? wanneer? Wees zoo goed den tijd te bepalen, opdat, als ik te Buitenzorg kom, ik terstond aan het werk kan gaan.

Alzoo is wat ik ter uwer kennis breng. Verder bied ik u mijn heilbede aan, zoomede aan mevrouw; moge de Heer u geluk schenken van nu aan tot in eeuwigheid.

Tjiandjoer, Ik ben,
datum 15 Maart 1872. P.

XXXV.

Tjiandjoer, tanggal 5 Djoeni 1872.

*Moegi katampi koe linggih Djoeragan di nagri Bogor,
Tandjakan Empang.*

Koelanoen, djsimkoering sĕdja njanggakeun oendjoekan, moegi-moegi dimanah koe djoeragan. Anoe mawi djsimkoering ajeuna hanteu kabodjĕng mangkat ka Bogor, pĕrkawis hoetang lelang teja teu atjan kabajar. Anoe mawi djsimkoering sadongkap ka Tjiandjoer katitiwasan; koeda teja anoe tina lelang teh paeh, koe tina panjakitna ingoes teja. Ari ngadjoewalan barang-barang anoe aja di imah, teu aja anoe padjĕng. Anoe mawi djsimkoering hanteu bisa mijang ka Bogor. Koe tina sabab kito moegi djoeragan oelah bĕndoe, sabab tatjan loeloes hoetang lelang teja. Ari mindring (18) hanteu kaidinan; koedoe kabeh bae.

Sarëng ari rek mangkat bae ka Bogor, koering teh sijeun disoesoel sapertos anoe minggat. Ajeuna koering teh djadi tjlok di têngah; ka itoe koemaha, ka dijeu koemaha; koe djoeragan isin, koe hoetang lelang sijeun. Ajeuna koering koedoe dipaparin deui përmisi koe djoeragan, arek ihtijar, atawa nejangan doewit pikeun majar lelang; soegan aja noe noeloeng ka koering. Sarëng moegi-moegi koering koe Pangeran dimeunangkeun ridki anoe sakira-kira tjoekoe pikeun majar hoetang teja. Soepantën koering arek mangkat. meureun njëratu deui bae ka djoeragan, lamoenna koering geus reres hoetang koelanoen.

Sakitoe pioendjoek djsimkoering. Sarëng njanggakeun salam koering ka djoeragan.

Baktos koering,

P. R.

XXXVI.

Tjiandjoer, 5 Juni 1872.

Geworde (deze brief) aan Mijnheer in de stad Buitenzorg, te Tandjakan Empang.

Met uw verlof, ik wensch u iets te kennen te geven, moge het uwe goedkeuring verwerven. De reden waarom mijn vertrek naar Buitenzorg niet is doorgegaan, is deze dat mijn vendurekening nog niet betaald is. Dit komt hiervan dat ik spoedig na aankomst te Tjiandjoer door een ramp getroffen ben; het paard door mij op de vendutie gekocht is gestorven aan den droes. Ik wilde wel de goederen die ik in huis heb verkoopen, maar kon ze niet slijten. Daarom kan ik niet naar Buitenzorg vertrekken. Ik hoop om die reden dat u niet boos zal zijn, want de vendurekening is nog niet in orde. Afbetaling is mij niet toegestaan, 't moet alles in eens. Zoo ik desniettemin toch naar Buitenzorg ga, vrees ik dat men mij zal nazetten als een vluchteling. Ik zit er nu midden in; ga ik naar dáár, hoe zal het zijn, naar hier, hoe zal het zijn; voor u ben ik verlegen, en om de vendurekening ben ik bevreesd. U moet mij nu nog maar eens verlof geven, ik wil dan wat zoeken, of geld zien te krijgen om de vendutie te voldoen; misschien helpt iemand mij. Moge de Heer mij het noodige doen vinden, dat toereikend is om mijne schuld aan te zuiveren. Zoo wan-

neer ik vertrek zal ik u maar weder schrijven, als ik met mijne schuld in het reine zal zijn.

Aldus is mijne mededeeling. Voorts bied ik u mijne groete aan.

Met achting,
P. R.

XXXVI.

Srat hahatoerra linggih adjëngan djoeragan Padri, noe tjalik di Bogor.

Kaolanoen, djisimkoering geus kabeh-kabeh. noe matak élat djisimkoering, hidji prakawis intjoe maot; doewa prakawis djisimkoering moerijang bae, sadatang ti Bogor teu aja sënangna; tiloe prakawis poen indoeng pajah pisan, doeka sore doeka isoek maot. Ari simkoering rek ka Bogor sijeun diseuseul koe djoeragan; tangtoe bëndoe ka koering, sabab koering élat tina djangdji ka djoeragan. Bisi koering bohong jen moerijang katjida, aja saksina. Ari koering rek ka Bogor, sijeun hanteu ditarima deui koe djoeragan. Kitoe sababna kaolanoen.

Djisimkoering,
poen W.

11 Djoeli 1872.

Brief, die geworde aan den weledelen heer Leeraar, die te Buitenzorg woont.

Erkennende uw ongenoegen verdiend te hebben, (deel ik u mede), de reden waarom ik langer wegbleef (dan ik gezegd had) is ten eersten dat een kleinkind van mij gestorven is; ten tweeden dat ik aanhoudend koorts had, en mij van af mijn komst van Buitenzorg onwel gevoelde; ten derden dat moeder op 't sterven ligt, en elk oogenblik 't laatste kan zijn. Vertrek ik naar Buitenzorg, ik vrees door u berispt te zullen worden; stellig zal u boos op mij zijn, want ik bleef langer weg dan ik u beloofde. Mocht u meenen dat ik lieg dat ik hevige koortsen had, ik heb getuigen. Vertrek ik naar Buitenzorg ik vrees door u niet weer ontvangen te zullen worden. Zóó is de reden met uw verlof.

Ik ben,
Uw dw., W.

11 Juli 1872.
4e Volgr. III.

Hing pandjënëngan djoeragan toewan C., linggih ing Bogor.

Koelanoen, koering sĕdja ngoeninga, ajeuna koering aja di Batawi, arek ka Bandjarmasin. Anoe mawi kitoe koering saolah-olah ngadjoewal diri bae, tina hanteu bisa majar hoetang lelang teja. Ajeuna aja noe sanggoepeun mangmajarkeun, tanapi koering koedoe miloe ka Bandjarmasin doewa boelan atawa tiloe boelan lamina di Bandjar. Eta koe sabab kitoe moegi-moegi djoeragan oelah djadi manah ka koering, sabab hajang geura kabajar hoetang; karana koering geus peped nejangan doewit. Ajeuna anoe mawi ngoeninga tamah, bok bilih djoeragan arĕp-arĕpeun ngadago koering; eta kitoe poerwana. Sarĕng bade pimangkateun ka Bandjar dina tanggal 20 boelan ijeu Djoeni koelanoen.

Sarĕng njanggakeun salam ka djoeragan. Moegi-moegi koering disalamĕtkeun.

18 Djoeni 1872.

P. R.

Aan den weledelen heer C., wonende te Buitenzorg.

Ik wensch ter uwer kennis te brengen dat ik mij thans te Batavia bevind, om naar Bandjarmasin te gaan. De reden daarvan is dat ik mij zelven als 't ware verkocht heb, daar ik die vendurekening niet betalen kon. Nu is er iemand die op zich genomen heeft haar voor mij te voldoen, maar ik moet hem vergezellen naar Bandjarmasin en daar twee of drie maanden blijven. Moge het u daarom behagen mij (deze handelwijze) niet kwalijk te nemen, want ik verlangde spoedig van mijn schuld af te zijn; want ik was buiten staat geld te zoeken (te krijgen). Dat ik u hiervan kennis geef is, u mocht (anders) eens op mij wachten; aldus is de reden. Mijn vertrek naar Bandjar zal plaats hebben op den 20^{en} van deze maand Juni.

Voorts bied ik u mijne groete aan. Moge (God) het mij wĕl doen gaan.

18 Juni 1872.

P. R.

Sêrat moegi kasanggakeun ka hing pajoenan djoeragan Padri, kang apilënggah ing boemi kampoeng Goedang, panagari Bogor.

Koelanoen, djsimkoering sêdja njoehoenkeun agoeng-agoeng sewoe pangampoentën bae, moegi-moegi djoeragan oelah djadi bëndoe manah, sarehing noe mawi djsimkoering wêrat njanggakeun ijeu sêrat, koe tina hanteu aja deui bade poentanganen djsimkoering kadjabi ti djoeragan, karantën sakalangkoeng pisan di kaewëdan djsimkoering.

Sapêrkawis djsimkoering koe hajang majaran hoetang; kadoewa pêrkawis arek Lëbaran, ngan kantoen saboelan deui, hanteu atjan gadoeh pisan papakean.

Koe pêrkawis eta, madak-madak aja sih-piwêlas sarëng kapêrtjantënan manah djoeragan, djsimkoering sêdja njoehoenkeun sih-piwêlas djoeragan, namboet artos doewa poeloeh roepijah. Doepi pinjanggakeuneunana deui mah sae gadjih djsimkoering bae potong saban-saban boelan, potong saparo gadjih, karantën oepami dipotong sadajana mah djadi hanteu gadoeh teuing bade pitëdaëun djsimkoering koelanoen.

Koe pêrkawis eta taja sanes anoe diadjëng-adjëng kadjabi ti sih-piwêlas djoeragan pisan koelanoen.

Kalajan njanggakeun sëmbah baktos,

Ping 1 Nopembër 1872.

Poen N. R.

Brief, die moge worden aangeboden aan den heer Leeraar, wonende in zijn huis wijk Goedang, stad Buitenzorg.

Met uw verlof, ik wensch u ten eersten duizend malen om vergiffenis te verzoeken, en dat u niet in toorn moge ontsteken, naardien ik mij onderwind u dezen brief aan te bieden, omdat er niemand is aan wien ik mij zou kunnen vastklemmen dan alleen aan u, want ik zit in zeer groote moeielijkheden.

In de eerste plaats wensch ik zeer een schuld te betalen; in de tweede plaats, 't is haast Lëbaran (19), het duurt nog maar eene maand, en ik heb nog volstrekt geene kleeren (daarvoor).

Om deze reden, indien u medelijden heeft en uw hart ver-

trouwen in mij stelt, dan verzoek ik u mij medelijden te willen bewijzen, dat ik van u leenen mag de som van twintig gulden. Wat de terugbetaling (wederaanbieding) betreft, het beste is elke maand van mijn loon af te houden, telkens een deel, want indien u mijn geheele loon inhield, dan zou ik niets hebben om van te eten.

Daarom is mijn hoop op niets anders dan alleen op uwe deernis gevestigd.

Met aanbieding mijner beleefde groete,

1 November 1872.

Uw dw., N. R.

XXXIX.

*Dëngën sagala hormat disoempingkeun ka pajoenan
Djoeragan C., linggih di Bogor.*

Kaolanoen, djisimkoering njanggakeun salamët taoen baroe djoeragan sarëng njonja poetra deui, taoen sae, boelan sae, dintën sae; sarëng moegi ka Goesti Allah djoeragan dimas-hoerkeun kana miwoeroek-miwoeroek ka sakabeh djalma-djalma, sinarëngan ditambahan kapintëran koe Goesti Allah sarëng Goesti Jesoes, anoe maparin kamoeljaan doenja toemëka ing aherat; sarëng tambah nja daradjat anoe langkoeng-langkoeng katjoe-koepan djoeragan sarëng njonja, anoe matak sampoerna, teu aja kakirangan di doenja; sarëng masing tambah rowa baroedak-baroedak anoe sêkola sarëng djeung anoe matak saroeka teja ka baroedak sêkola. Sakitoe panëda djisimkoering ka Goesti Allah sarëng ka Goesti Jesoes, noe maha moelja doenjana sarëng aheratna.

Sëmbah djisimkoering,
poen W.

1 Djanwari 1873.

*Met alle eerbetoon geworde deze aan den heer C.,
wonende te Buitenzorg.*

Met uw verlof, ik bied u aan mijne heilwensen op het nieuwjaar van u, mevrouw en uwe kinderen: goed zij 't jaar, goed de maanden, goed de dagen; en mijn bede is tot God den Heer dat Hij u vermaard make in het onderwijzen der menschen, en dat u wijsheid vermeerderd worde door God den Heer en den Heere Jezus, die heerlijkheid schenkt op aarde

voortdurende tot in de eeuwigheid; en dat u het geluk vermeerderd worde in overvloedige mate tot vervulling van u en mevrouw, zoodat het volmaakt zij, en gij geenerlei gebrek hebt in de wereld; en dat zeer toeneme het getal der schoolleerlingen, en al hetgeen strekken kan om den schoolleerlingen genoeg (in het schoolgaan) te doen hebben. Aldus is mijne bede tot God den Heer en tot den Heere Jezus, wiens heerlijkheid groot is in deze wereld en in de toekomstende.

Met mijn nederige groete,

1 Januari 1873.

Uw. dw., W.

XL.

Sêrat katoer hing pajoenan adjëngan toewan C., kang apilënggah hing kampoeng Paledang.

Koelanoen, simkoering geus ngoeping tjarijos jen linggih toewan bade ngalih ka Soemëdang, njëpëng damël Padri. Eta iraha toewan bade angkat teh? Lërës rek angkat? Oepantën lërës simkoering ngatoerkeun salamët ka toewan sarëng ka njonja rawoeh ka ënon; moegi-moegi toewan, njonja rawoeh ënon dipaparin tambah kasalamëtan koe Goesti noe langkoeng agoeng. Moegi-moegi dilandjoetkeun nja joeswa, rehna bade angkat ka Përjangan. Moegi-moegi dipaparin langkoeng agoeng nja padamëlan. Dintën Minggoe oepantën taja oedoer bade ngadeuheus koelanoen.

Sëmbah baktos, sarëng njanggakeun tabe ka adjëngan sarëng ka njonja noen.

Ping 26 Djoeni 1873.

Poen N. R.

Brief, aangeboden aan den weledelen heer C., wonende in kampoeng (wijk) Paledang.

Met uw verlof, ik heb hooren zeggen dat u zal verhuizen naar Soemëdang, om daar 't ambt van Leeraar te bekleeden. Wanneer zal uw vertrek plaats hebben? Is het waar dat u gaat vertrekken? Indien het waar is, dan bied ik u, mevrouw en de jongejuffrouw mijne heilwensen aan; moge u, mevrouw en jongejuffrouw geschonken worden vermeerdering van geluk, door den Heer die zeer groot is. Moge Hij u het leven verlengen, aangezien gij zult vertrekken naar de Preanger. Moge

Hij u geven dat uw werk uitnemend zij. Zondag, zoo ik geen verhindering heb, zal ik mijn opwachting bij u maken.

Met betuiging van achting en aanbieding mijner groete aan u en mevrouw,

26 Juni 1873.

Uw dw., N. R.

XLI.

Sěrat kahatoer hing ngarsa Toewan C., tjalik di Soemědang.

Koering geus tampi sěrat paparin toewan, sarěng geus kahartos, pěrkawis toewan mopojankeun jen poen A. W. koe toewan geus dipoendoet ka toewan Koentrolioer, bade didjijeun djroetoelis, malah koe toewan Koentrolioer geus dipaparinkeun.

Tina pěrkawis eta koering langkoeng-langkoeng soekoer dikěrsakeun kana djoeroetoelis, nanging eta poen adi sadaja-sadaja njoehoenkeun timbangan toewan dina kabodoanana; moegi-moegi oelah koerang piwoeroek bae, sarěng eta poen adi oelah pisan meunang mėlěntjing, wantoe-wantoe boedak.

Pěrtawis koering mantri kabupaten,

Soemědang, ping 5 Oktoběr 1873.

W.

Brief, aangeboden aan den heer C., woonachtig te Soemědang.

Ik heb uwen brief ontvangen en hem begrepen. Gij deelt mij daarin mede dat gij A. W. gevraagd hebt aan den heer Controleur en hem schrijver maken wilt, en dat hij u door den heer Controleur is afgestaan.

Om die reden verblijd ik mij zeer dat gij hem tot schrijver begeert, maar deze mijn (jongere) broeder verzoekt dringend dat gij consideratie moogt hebben met zijne onwetendheid; wil het maar niet aan onderricht laten ontbreken, en mijn broeder mag volstrekt niet traag zijn, want (ik zeg dit omdat) hij is nog een kind (jong).

Handteekening van mij beambte
der regentswoning,

Soemědang, 5 October 1873.

W.

Kahatoer pajoenan Toewan C.

Moegi oelah bëndoe, rehna peuting tadi kaoela sarëng poen paman raden P. N. Tjiawi geus djangdji bade doemeuheus ka toewan; ari anoe matak hanteu koengsi, tina aja halangan, di boemi toewan ti peuting reja tatamoe anoe tjaralik di pajoen. Malah kaoela geus nēpi ka lawang boemi toewan.

Ngan manawi soegan parëng dimana aja sēnang meureun doemeuheus bae ka toewan.

Salam ta'lim kaoela doewaan,

M. N.

P. N.

Aan den heer C.

Wil niet boos zijn, daar ik en mijn oom raden P. N. van Tjiawi beloofd hadden gisteren avond bij u te zullen komen; dat dit niet is geschied, is uit oorzaak van verhindering; in uwe woning waren gisteren avond vele bezoekers, zittende in het voorhuis. Wij waren reeds genaderd tot aan den ingang uwer woning.

Als het ons echter gegeven wordt en wij gelegenheid hebben, zullen wij stellig tot u komen.

Met ons beider nederige groete,

M. N.

P. N.

XLIII.

*Sërat moegi kahatoer ka kërsa adjengan Toewan C.,
anoë tjalik di nagri Soemëdang.*

Hawijos. Kaoela prantos nampi paparin toewan hidji kitab tjarijos kasalamëtan, basa Soenda.

Walon kaoela langkoeng-langkoeng nja noehoen sarëng atoh.

Sarëng wawatjan tjarijos Abdoel Moeloek teja geus katampi deui.

Sarëng toewan karsa namboet deui wawatjan basa Soenda, eta kaoela teu gadoeh deui djaba ti eta.

Salam ta'lim kaoela,

M. A.

27/2 1874.

Brief, die geworde aan den weledelen heer C., wonende in de stad Soemëdang.

Begin. Ik heb ontvangen uw geschenk, een boek bevattende het verhaal van de zaligheid, in het Soendaneesch.

Ik antwoord dat ik u ten hoogste dankbaar en er blijde mede ben.

En het geschrift, bevattende het verhaal van Abdoel Moeloek, heb ik terug ontvangen.

Verder wenscht u op nieuw een Soendaneesch geschrift te leenen, maar ik heb niet meer dan dat.

Met mijn nederige groete,

27/2 1874.

M. A.

XLIV.

Sërat kahatoer ka pajoenan sobat baik Toewan C., noe linggih di Soemëdang.

Koering ngoeningakeun di kawiloedjengan, waktœ ijeu teu aja sawijos-wijos.

Sarëng koering njanggakeun bëbëndœe sobat, moegi-moegi hënteu djadi rëngat manah.

Manawi-manawi aja pitoeloeng sobat, ajeuna koering namboet arta f 25, rehna waktœ ijeu koering kakirangan balandja bade hadjat.

Mangke dina tanggal 15 boelan ijeu Nopembër eta arta f 25 tangtœe disanggakeun deui. Moegi-moegi aja pitoeloeng sobat, dianos-antos noen.

Diiring koe hoermat sarëng tabe ka sobat sarëng ka njonja.

Sobat,

1 Nopembër 1874.

W. K.

Brief, aangeboden aan mijn goeden vriend den heer C., die woont te Soemëdang.

Ik deel u mede dat ik mij wel bevind; op dit oogenblik ontbreekt daar niets aan.

Verder onderwerp ik mij aan uwen toorn (17); moge uw hart er niet door gekrenkt worden.

Indien gij mij helpen wilt, dan wensch ik nu van u te

leenen f 25, daar ik een feest zal hebben en op 't oogenblik mij het noodige ontbreekt.

Straks, op den 15den van deze maand November, zal ik u die f 25 zonder mankeeren teruggeven. Wil zoo goed zijn mij te helpen, ik wacht op uwe hulp.

Ik doe dezen vergezeld gaan van eerbetooning en groete aan u en mevrouw.

Uw vriend,

1 November 1874.

W. K.

XLIV.

Bovenschrift als bij XLIV.

Koering awon teu ngoeninga rehna ajeuna koering langkoeng-langkoeng kasoeshan koe arta.

Manawi-manawi aja trang manah pitoeloeng sobat, ajeuna koering namboet doewit f 20 R.

Mangke dina tanggal 15 Pebërwari eta doewit tangtoe enggal disanggakeun deui ka sobat.

Moegi-moegi aja pitoeloeng sobat, dianos-antos pisan koe koering.

Tabe sarëng hoermat sobat baik,

Soemëdang,

W. K.

9 Pebërwari 1875.

Bovenschrift als bij XLIV.

Ik mag niet nalaten u kennis te geven, naardien ik zeer verlegen ben om geld.

Indien het u behaagt mij te helpen, dan wensch ik nu van u te leenen f 20 gulden.

Straks, op den 15den Februari, zal ik u zonder mankeeren dat geld spoedig teruggeven.

Wil zoo goed zijn mij te helpen, ik wacht zeer op uwe hulp.

Met groete en eerbetooning,

Soemëdang,

Uw goede vriend,

9 Febr. 1875.

W. K.

Kasanggakeun ka sobat baik Toewan C., linggih di Soemëdang.

Përkawis arta anoe f 10 R., di boelan Mai tanggal 16 koe-ring ënggeus njanggakeun ka sobat f 10, noe didjoeroeng njanggakeun gandek koering ngaran Satja.

Ajeuna sobat mariksakeun hal eta, koering langkoeng-langkoeng kagetna; ajeuna eta boedak ngaran Satja geus balik ti koering ka bapana, tapi ajeuna keur diala koe oepas, rek ditanja heula. Poë isoek koering tangtoe ngadeuheus ka sobat netelakeun ijeu përkawis.

Salam koering sarëng hoermat,

14 Agoestoes 1875.

W. K.

Aan mijn goeden vriend den heer C., woonachtig te Soemëdang.

Wat aangaat die f 10 gulden, in de maand Mei, den 16den, heb ik u f 10 toegezonden; hij dien ik zoud om ze u te overhandigen was mijn bediende Satja.

Nu doet gj onderzoek naar die zaak, en daarvan ontstelde ik zeer; die jongen genaamd Satja is van mij naar zijn vader teruggekeerd, maar hij wordt thans door een oppasser gehaald; ik zal hem eerst ondervragen. Morgen zal ik zonder mankeeren tot u komen om deze zaak op te helderen.

Met groete en eerbetooning,

14 Aug. 1875.

W. K.

Djëng Toewan C., linggih di nagri Soemëdang.

Hawijosing sërät. Djisimkoering geus tapi doewa sërät pasihan toewan, doepi katampi di tanggal 17 Septembër, sarëng geus kahartos sadajana.

Doepi përkawis djisimkoering dipriksa nja piwangsoeleun ka Soemëdang, teu atjan kantënan, margina hidji prakawis hanteu tjageur dina badan; doewa përkawis aja pabën sarëng noe njékël sawah teja, jen mangakoe bli lëpas, tatapi hanteu njékël

tanda-tangan, geus soemawonna saksi hanteu pisan gadoeh; doe-pi ajeuna keur kapalang pisan, reh geus aja di hoekoem.

Kitoe deui djisimkoering teh oepantën prantos di boelan ijeu Septembër tanwande enggal wangsoel; sanadján teu prantos oge wande enggal wangsoel bae ka Soemédang. Sakitoe piaoer djisimkoering.

Salam djisimkoering keur di Soekaboemi,
19/9 1875. poen W. K.

Den weledelen heer C., wonende in de stad Soemédang.

Begin van den brief. Uwe beide brieven heb ik ontvangen op den 17^{den} September, en den geheelen inhoud heb ik begrepen.

De zaak waarnaar u mij vraagt, betreffende mijn terugkeer naar Soemédang, dat is nog onbepaald, ten eersten hierdoor dat ik naar het lichaam niet wel ben; ten tweeden omdat ik procedeer tegen hem in wiens handen het rijstveld is, die voorgeeft het gekocht te hebben, maar hij heeft geen schriftelijk bewijs, veel minder getuigen; de zaak is nu te ver om te laten rusten, daar zij bij den rechter is.

Indien de zaak in deze maand September afloopt, kom ik spoedig terug; en al is zij niet geëindigd, zoo kom ik toch spoedig naar Soemédang terug. Zoo is mijne mededeeling.

De groete van mij, die mij te Soekaboemi bevind,
19/9 1875. Uw dw., W. K.

XLVIII.

Soemédang, 19 Marèt 1876.

*Sěrat moegi kasanggakeun ka pajoenan sobat Toewan C.,
linggih ing boemi.*

Sarěng ijeu sěrat koering njanggakeun doewit kagoengan sobat teja, rejana f 10, anoe ka pėngkėr ditamboet koe koering.

Sarěng moegi-moegi sobat oelah bėndoe, rehing koering ėlat njanggakeun ijeu doewit. Sarěng koering hatoeur noehoen, geus sėring-sėring dipaparin toeloeng koe sobat noen.

Kairing koe tabe hoermat ka sobat sarěng ka njonja.

Sobat,
raden W. K.

Soemëdang, 19 Maart 1876.

*Brief, die geworde aan mijn vriend den heer C.,
wonende in zijn huis.*

Met dezen brief doe ik u toekomen uw geld, ten bedrage van f 10, door mij vroeger van u geleend.

Ik hoop dat gij niet boos zult zijn omdat ik u zoo lang over den tijd dit geld toezend. En ik betuig u mijn dank, daar gij mij zoo dikwijls hulp verleend hebt.

Deze gaat vergezeld van mijn groete en eerbetooning aan u en mevrouw.

Uw vriend,
raden W. K.

XLIX.

*Sërat moegi kasanggakeun ka pajoenan djoeragan C.,
Padri, ingkang apilënggah ing boemi di nagara Bogor.*

Kaolanoen, djsimkoering soemëdja njanggakeun salam ta'lim ka pajoenan djoeragan sarëng ka pajoenan njonja, nja kitoe deui ka poetra-poetra sadajana.

Kalajan malih djsimkoering soemëdja njanggakeun bakal bëbëndoe salira djoeragan, sarehing simkoering njanggakeun ijeu hidji djalma, wastana poen I., anak tjamat Tj. Ari sapoerwana kasanggakeun, ari awitna koe bapana diasoepeun ka sakola goepërnëmen, pangintën geus aja opat boelan lamina. Ari ngandjërëkna di bapa djsimkoering. Saparantos kitoe, dina hidji mangsa, dina tanggal 23 Oktobër, bapana parëng ka Tjiandjoer, nëmonan panjaoer. Sanggeus kitoe mariksa ka anakna dina hal kapintëranana. Koe sawab eta I. bodo kenëh, toeloë ditjarekan kabina-bina pisan, dongkap ka ditoetoendoeng, sarta hanteu diakoe anak, reudjeung hamo dibere pake djeung hamo dibere balandja, sarta didjor-djor disina mantog ka mana kasoekaanana. Sanggeusna ngadjor-djor, ladjëng bapana moelang ka Tj. Ari ijeu anakna wasta poen I. datang ka djsimkoering bari tjeurik. Sanggeusna kitoe ladjëng boga pihatoer pokna: "Simkoering doemeh geus ditoendoeng koe bapa koering, koe sawab koering bodo kenëh, ajeuna koering nëda diangkën poetra koe andjeun, sarëng koering nëda pitoedoe koemaha soepaja simkoering meunang kapintëran sarëng dongkap ka bisa njjeun kar, soemawonna hal kabënëran anoe matak djadi salamët

doenja aherat." Ari koe simkoering didjawab kijeu: "Ieuwih hade asoep kana iskola djoeragan Padri Albës wae." Ari geus kitoe pokna: "Hanteu kadoega koering, ari masih di nagara Tjiandjoer mah, karna era koe batoer-batoer, soemawonna sijeun koe bapa koering. Lamoen andjeun aja pitoeloeng sarëng aja kawawoehan di nagara sedjen, deukeutna di Bogor, djaoehna di Batawi, sarta anoe bakal kërsa miwoeroek ka simkoering reudjeung karna Allah wae, koe sawab koering hanteu gadoeh keur majar ongkos, moegi-moegi koering toeloengan sarëng pangnitipkeun ka dinja." Sanggeus kitoe koe simkoering ditjairitaän kijeu: "Koemaha lamoen disanggakeun ka djoeragan Padri Bogor?" Ari pokna: "Soemangga, koering geura paparin sërät wae, bade sanggakeuneun ka djoeragan Padri Bogor." Sakitoe poerwana anoe mawi ijeu I. kasanggakeun ka pajoenan djoeragan, koe doemeh kitoe përsëdjaänana. Manawi kalërësan koe djoeragan, djisimkoering sëdja titip, sarëng manawi aja sih loentoer galih djoeragan, sinarëngan kërsa roegi sarëng poesing, koe doemeh ijeu I. kitoe përsëdjaänana, moegi-moegi djoeragan kërsa miwoeroek. Sarëng manawi diparëng reudjeung koernijana Goesti Allah, doemoegi ka tjoeboek pangawëroehna, soepaja bakal ditarima deui koe bapana. Ari pitëdaunana mah geus teu langkoeng pitoeloeng djoeragan wae; kana naon wae anoe lajak padamëlan di djoeragan, sëlång-sëlång tina dipiwoeroek, moegi damëlkeun wae kaolanoen. Sarëng oepami aja deui përmoehoenanana ijeu I. ka djoeragan, naon wae, tanapi rek wangsoel, atanapi rek ladjoe, moegi-moegi djoeragan maparin tjarijos ka simkoering kaolanoen.

Sakitoe piatoer djisimkoering kaolanoen.

Tanda djisimkoering,

poen Ismail.

Brief, die geworden aan mijnheer C., Leeraar, wonende in zijn huis in de stad Buitenzorg.

Met uw verlof, ik wensch mijne nederige groete aan te bieden aan u en aan mevrouw, en evenzoo aan uwe kinderen.

Verder is het mijn voornemen u iets voor te dragen wat uwen toorn zal opwekken, naardien ik u toezend (overgeef) een persoon genaamd I., zoon van den tjamat van Tj. De reden waarom ik hem u toezend (is deze): aanleiding was dat hij door zijn vader is gedaan op de gouvernementsschool, ik

denk ongeveer vier maanden geleden. Hij lag te huis bij mijn vader. Daarna, op zekeren tijd, den 23^{en} October, gebeurde het dat zijn vader naar Tjiandjoer kwam, gevolg gevende aan een oproeping. Daarop stelde hij bij zijn zoon een onderzoek in naar diens kundigheden. Omdat I. nog onwetend was, voer zijn vader hevig tegen hem uit; 't kwam zoo ver dat hij hem verstiet en hem niet meer voor zijn kind erkende, hem geen kleeding en zakgeld meer geven wilde, en hem wegzond, waarheen hij maar wilde gaan. Nadat hij hem weggezonden had, keerde zijn vader naar Tj. terug. Deze zijn zoon, genaamd I., kwam toen weenende tot mij. Daarop sprak hij tot mij, zeggende: „Omdat ik door mijn vader verstooten ben, dewijl ik nog onwetend ben, bid ik u mij voor uwen zoon te erkennen, en bid ik u mij aanwijzing te geven wat ik moet doen om kennis te verkrijgen, en zoover kom dat ik een kaart kan maken, inzonderheid dat ik moge kennen de gerechtigheid, die tot zaligheid leidt in deze wereld en de toekomst.“ Ik antwoordde hem aldus: „'t Beste is dat gij maar op school gaat bij den christenleeraar Albers.“ Daarop sprak hij: „Ik vermag dat niet, als ik nog in de stad Tjiandjoer ben, want ik schaam mij voor mijne makkers, en vooral ben ik bevreesd voor mijn vader. Indien u mij helpen wil, en een kennis heeft in een andere stad, niet dichter bij dan Buitenzorg, niet verder dan Batavia, en die mij zal willen onderrichten om Gods wil, omdat ik niets bezit om de onkosten te vergoeden, wees dan zoo goed mij te helpen en wil mij aan hem aanbevelen.“ Ik zeide toen tot hem: „Hoe, indien ik u zend aan den christenleeraar van (te) Buitenzorg?“ Hij sprak: „Gaarne; wil mij maar spoedig een brief geven, om aan den christenleeraar te Buitenzorg te overhandigen.“ Zoo is de reden waarom ik dezen I. u toezend, omdat hij zulk een voornemen heeft. Als u daaraan uwe goedkeuring schenken kan, vertrouw ik hem u toe, en als er bij u medelijden is, en u zich schade en moeite wil getroosten, wil u dan belasten met I. te onderwijzen, aangezien hij zulk een voornemen heeft. En indien het vergund wordt met de genade van God den Heer, laat hij dan tot een voldoende mate van kennis geraken, opdat hij weer moge aangenomen worden door zijn vader. Wat zijne spijze betreft, dit zij aan uwe hulp overgelaten; en al wat bij u te doen is voor hem geschikt, tusschen den leertijd, wil hem dat maar laten verrichten. En als I. behalve dit een verzoek tot u richt, wat het ook moge zijn,

of terug wil keeren, of verder wil trekken, wil zoo goed zijn het mij mede te deelen.

Alzoo is met uw verlof mijne mededeeling.

Ik teeken mij,

Uw dw., Ismail.

L.

*Sĕrat moegi kasanggakeun ka pajoenan djoeragan C.,
Padri, sarĕng ka pajoenan Njonja, ingkang apilĕnggah ing
boemi di nagara Bogor.*

Sinĕrat ping tanggal 24 Nopembĕr 1870.

Kaoelanoen, djisimkoering soemĕdja njanggakeun salam ta'lim sarĕng pangabaktos sĕmbah sinarĕngan hoermat, ka pajoenan djoeragan, sarĕng ka pajoenan njonja, kitoe deui ka poetra sadajana, kalajan ka saderek-saderek sadaja.

Kalajan malih simkoering ngoeningakeun hal pĕrkawis lalam-pahan. Awit mijang ti Bogor, malĕm Rĕbo, djam poekoel 11, doemoegi ka Tjiandjoer dintĕn Rĕbo poekoel 8 isoek. Sarĕng samangsa di djalān aja bĕrkah Goesti Jesoes koe lantaran pandoedoea djoeragan, taja sawijos-wijos, ngan hoedjaneun wae. Kitoe deui njampak toewang koering poen bodjo kalajan saniskantĕn noe aja di imah bĕrkah salamĕt sadajana; soemawontĕn djoeragan-djoeragan sarĕng njonja kitoe deui para poetra sadajana wilodjĕng pisan. Nainging saparantos dongkap ka malĕm Kĕmis, simkoering sarĕng poen bodjo ngadareuheus ka boemi djoeragan Albĕs, kana koempoelan, doemoegi ka poekoel satĕngah sabĕlas; sanggeus kitoe wangsoel. Samangsa dongkap ka tĕngah aloen-aloen, nendjo hibar di boewi. Ari dongkap ka lĕbah boemi djoeragan Arija, tetela pisan di boewi kahoeroean. Sadajana, sakoer noe hateupna diĕndjoek mah, seĕp pisan. Ari pareumna pangintĕn poekoel 1 atanapi langkoeng. Sakitoe pihatoer djisimkoering kaoelanoen, sinarĕngan sarĕng hoermat.

Djisimkoering

poen Ismail.

*Brief, die geworde aan mijnheer C., Leeraar, en aan
mevrouw, wonende in hun huis in de stad Buitenzorg.*

Geschreven den 24sten November 1870.

Met uw verlof, ik wensch aan te bieden mijn nederige

groete en blijken van onderdanigheid en eerbied, aan u en aan mevrouw, en evenzoo aan uwe kinderen, benevens aan al de broeders (en zusters).

Verder deel ik u iets mede omtrent mijne reis. Ik vertrok van Buitenzorg Dinsdagavond om 11 uur, en kwam aan te Tjiandjoer Woensdagmorgen om 8 uur. Gedurende de reis onder-vond ik den zegen des Heeren Jezus op uwe voorbede, er deden zich geene bezwaren voor, alleen regende het aanhoudend. Zoo ook vond ik uwe dienstmaagd mijne vrouw, en allen die in huis zijn, door den zegen allen in goeden welstand; en vooral ook de heeren en hunne echtgenooten en al hunne kinderen waren welvarend. Maar toen het Woensdagavond was geworden gingen ik en mijne vrouw naar de woning van mijnheer Albers, naar de vergadering, tot half elf ure; daarop keerden wij huis-waarts. Toen wij kwamen aan het midden der Aloen-aloen, zagen wij een vuurgloed bij de gevangenis. Gekomen ter hoogte van het huis van mijnheer Arija, was 't ons duidelijk dat er in de gevangenis brand was. Alles, nl. al wat met indjoek gedeckt was, is verteerd. De brand was naar ik meen om 1 uur of iets later gebluscht. Alzoo is met uw verlof mijn mededeeling, vergezeld van eerbetooning.

Ik ben,
Uw dw., Ismail.

AANTEKENINGEN.

1. Han is te Tjiandjoer veel in gebruik in plaats van ngan.
2. Dipeupeudjeuhkeun, van den stam eudjeuh, bet. „voldoende voorzien worden.“
3. Awon teu naros, is een beleefde uitdrukking voor „ik vraag u“, even als awon teu ngoeninga (zie b. v. VIII) voor: „ik bericht u.“
4. Ngolejang-ngoelangkoeb, schijnt eigenlijk te beteekenen „aanhoudend in de lucht zweven“, z. a. b. v. een vlokje wol. Hier en ook verder heeft het den zin van „rusteloos rondloopen, aanhoudend van de eene plek naar de andere gaan; het overal zoeken.“
5. Soebhana Allah, „God zij geprezen“, heeft als uitroep de bet. van teu njana of heran: „ik dacht niet“, of „wel verbaasd!“
6. Teu elingeun. Om hier het achtervoegsel eun te verstaan, verg. men mijne Handl. § 161, 1°, waar gezegd wordt dat het veel gebezigd wordt bij werkwoorden „zoo die in den derden persoon staan.“ Dit is hier het geval; er staat lett.: „wellicht denkt mijn broeder er niet aan.“
7. Tjikaret is een wijk van Tjiandjoer.
8. Oemoer koering han sasiki, iman koering han sasiki. De bedoeling dezer uitdrukking is: „mijn hart is niet verdeeld; ik ben een mensch uit één stuk; ik weet van niemand en van niets dan alleen van u.“
9. Papalaj. De juiste beteekenis van dit woord, dat zeldzaam voorkomt, kan ik niet opgeven. De verklaring van Geerdink, dat het is „een uitdrukking dienende ter terechtwijzing“, zal wel juist zijn. G. geeft papalajeun op, en in dezen vorm vond ik het woord ook elders.
10. Njanggakeun oemoer, bet. hier „ik heb gezegd te willen sterven.“
11. Hier wordt bedoeld op eene beklagenswaardige vrouw.

die door haren man was verlaten, uit hartzeer daarover krankzinnig was geworden, en dagelijks naar hem zoekende te Tjiandjoer rondliep. Wellicht is dit nog zoo.

12. Batjatjah bet. eig. „ontbreken aan”; teu batjatjah, niet aan ontbreken, compleet.

13. Tjiadjag is een wijk van Tjiandjoer.

14. Djakat badan, „van zijn lichaam de tiende geven” of „zijn lichaam tot tiende geven”, wordt hier fig. gebezigd in den zin van: „zich zelven overgeven of verloochenen, van zich zelven afstand doen, dus van eigen wenschen, van eigen genot enz. afzien.

15. Djoglo is een wijk van Tjiandjoer.

16. Poekoel satoe. Deze Maleische uitdrukking wordt overal voor „één uur” gebezigd. Nergens zegt men poekoel hidji. Maar overigens gebruikt men bij 't aangeven der uren de Soendaneesche telwoorden, en zegt dus poekoel doewa, poekoel tiloe, enz.

17. Sësëndoe is = bëbëndoe, toorn, gramschap. De uitdrukkingen njanggakeun sësëndoe en njanggakeun bëbëndoe, schijnen te moeten worden opgevat alsof er stond njanggakeun ka bëbëndoe, „ik geef mij over aan uwe gramschap, doe met mij gelijk gij wilt, ik erken uwen toorn verdiend te hebben.

18. Het Holl. „mindering.”

19. Lëbaran heet de eerste dag der 10de mohamm. maand, op weiken dag men de groote vasten opent, en die door de bevolking met veel luister wordt gevierd.

Aanm. — Ter drukkerij is niet voorhanden de kapitale e met het pëpët-teeken er boven. Overal waar in de eerste brieven aan het begin van een zin het tusschenwerpsel Eh staat, moet dit worden beschouwd als te zijn eh. Het is noodig hierop attent te maken. Beide tusschenwerpsels dienen wel om iemand aan te spreken, maar eh wordt alleen dan gebruikt als dit op droevigen toon plaats heeft. — De E van den naam Elo in XXIX moet ook met pëpët gelezen worden.